Rapport
2/2002

Utstøting fra arbeidsmarkedet og tiltaksapparatets rolle

Morten Nordberg
Knut Røed

Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning
Ragnar Frisch Centre for Economic Research

Rapport 2/2002

Utstøting fra arbeidsmarkedet og tiltaksapparatets rolle

Morten Nordberg
Knut Røed

Sammendrag: Rapporten beskriver strømmene mellom ulike trygdetilstander og arbeidsstyrken. Det fokuseres særlig på hvilke faktorer som påvirker om langtidssykemeldte og yrkeshemmede kommer tilbake til arbeidsstyrken eller ikke. I tillegg ser vi på hva slags historie nye uførepensjonister har forut for vedtaket om denne typen pensjon.

Vi finner at mange langtidssykemeldte har problemer med å komme ut av en tilstand som trygdet. Det å delta på yrkesrettet attføring fører bare i begrenset omfang til at man helt kan forlate en tilstand som trygdet. Det kan også se ut som om problemer med å få fotfeste i arbeidsmarkedet kan være en medvirkende årsak til at enkelte forblir trygdemottakere.

Nøkkelord: Trygd, utstøting, arbeidsledighet

Kontakt: morten.nordberg@frisch.uio.no, knut.roed@frisch.uio.no,
www.frisch.uio.no

Rapport fra prosjektet "Forløp av arbeidsledighet" (internt prosjektnummer 1312), finansiert av Arbeids- og administrasjonsdepartementet

ISBN 82-7988-030-5
ISSN 1501-9721

Kapittel 1 Innledning

På slutten av 1990-tallet fant det sted en markert økning i antallet personer som av rent helsemessige årsaker ikke lenger så seg i stand til å delta i yrkeslivet. Både langtidssykefravær og uføretrygding økte sterkt. Fra 1994 til 1998 økte de totale utgiftene til sykepenger over folketrygden fra omlag 8, til drøye 14 milliarder kroner. Det totale antallet erstattede sykepengedager økte fra drøyt 13.600 til knapt 21.900. I den samme perioden økte utgiftene til uførepensjon fra 19 mrd. til 25,7 milliarder, og antallet uførepensjonister økte fra 233.688 til 258.103 (Rikstrygdeverket, Rapport 01/2000). Denne utviklingen har funnet sted samtidig som Norge har vært inne i en kraftig oppgangskonjunktur. Det at flere og flere forlater arbeidsstyrken, helt eller delvis, i en tid hvor behovet for arbeidskraft er større enn på lenge, gir i seg selv grunnlag for bekymring. At det i mange tilfeller er snakk om personer som *i utgangspunktet ønsker å arbeide* gjør ikke utviklingen mindre alvorlig. Det er vanskelig å tro at det er en alminnelig forverring av befolkningens helsetilstand som ligger bak utviklingen. Man kan tenke seg tre mulige forklaringer. Den første er at økende arbeidspress og effektivitetskrav gjør det vanskeligere for mange mennesker å fungere tilfredsstillende i arbeidslivet. Den andre forklaringen kan være at den høye etterspørselen etter arbeidskraft har trukket relativt svake grupper (med høy sykdoms- og uførhetsrisiko) inn i arbeidsmarkedet. Begge disse forklaringene har å gjøre med at personer *støtes ut* av jobbene sine fordi de ikke fullt ut kan leve opp til de krav som rettes mot dem i arbeidslivet (se Hansen, 1998, for en oversikt over utstøtingsmodeller). Den tredje forklaringen er at velstandsutviklingen bidrar til at mennesker verdsetter fritid høyere enn før, at arbeid dermed framstår som tyngre og mindre lystbetont enn før, og at det for en del personer med helseproblemer framstår som mer attraktiv enn før å søke seg ut av arbeidslivet gjennom f.eks. uføretrygd.

Uansett hvilke av disse årsakene som dominerer er det grunn til å tro at den økte tendensen til langtidssykemelding og uføretrygding påfører samfunnet store kostnader. For mange av dem som nå trekker seg ut av arbeidslivet vil det være slik at den samfunnsmessige verdien av det arbeidet de *kunne ha utført,* langt overstiger deres egen verdsetting av den nyvunne fritiden. Derfor er det grunn til å tro at vi har innrettet oss på en måte som innebærer en ineffektiv bruk av samfunnets ressurser.

Myndighetene har da også forsøkt å motvirke tendensene til økt sykefravær og uføretrygding gjennom den såkalte "arbeidslinja". Målet med arbeidslinja har vært at så mange som mulig skal kunne delta i arbeidslivet, og å motvirke at utsatte grupper i arbeidsmarkedet blir skjøvet over i mer permanente stønadsordninger. Et av de virkemidlene som er satt i verk er en styrking av attføringsinnsatsen rettet mot personer som av helsemessige grunner ikke kan fungere fullt ut i en ordinær jobb. Dessuten er attføringstiltakenes tilknytning til arbeidsmarkedet styrket ved at ansvaret for den yrkesrettede attføringen ble overført fra trygdeetaten til arbeidsmarkedsetaten i 1994. Samtidig har man forsøkt å redusere antall uførepensjonister ved å føre en mer restriktiv linje med hvem som får uførepensjon, blant annet gjennom innskjerpelsene i de medisinske inngangsvilkårene for uførepensjon. I tillegg har man forsøkt å satse sterkt på arbeidsmarkedstiltak generelt, og på tiltak for yrkeshemmede spesielt.

Så langt har det ikke vært foretatt noen samlet evaluering av denne innsatsen. Dette er det heller ikke lett å gjøre, siden man naturligvis aldri kan vite hvordan utviklingen *hadde vært* uten satsingen på arbeidslinja. Det offentlige apparatet som er utviklet for å hjelpe personer som for kortere eller lengre tid er ute av stand til å arbeide, er dessuten komplisert og uoversiktlig. Den viktigste ingrediens i et eventuelt opplegg for å evaluere bestrebelsene på å motvirke utstøting fra arbeidsmarkedet er *gode data*. Ved Frischsenteret har vi de siste årene arbeidet med å bygge opp registerbaserte databaser som kan beskrive individers bevegelser mellom ulike arbeidsmarkedstilstander i Norge. Dette har vært muliggjort gjennom en omfattende kobling av ulike administrative registre på individplan (anonymisert), etterfulgt av en oppbygning av konsistente forløpshistorier. Disse dataene gjør det altså mulig å følge de samme individene over tid, herunder deres eventuelle bevegelser mellom arbeid, sykdom, attføring, arbeidsledighet og uføretrygd. Samtidig gir de et rikt tilfang av potensielle forklaringsvariabler knyttet til individers bakgrunn (kjønn, alder, utdanning, bostedsfylke, nasjonalitet etc.), deres historie (tidligere inntekt, ledighet, etc.) og deres eventuelle sykdomsdiagnose.

Hensikten med denne rapporten er først og fremst å presentere hovedtrekkene i den delen av datamaterialet som kan benyttes til å analysere de prosesser som leder inn i, og eventuelt ut av, tilstander der man ikke fullt ut kan arbeide. Rapporten er primært

deskriptiv. Det viktigste siktemålet er å gi en oversikt over strømmene mellom ulike typer ”klienttilstander” og arbeidsmarkedet. Dermed kan vi også få et innblikk i hvordan tiltaksapparatet fungerer overfor det enkelte individ. Framstår arbeidsmarkeds- og trygdeetatene med en enhetlig tiltakskjede, der de ulike elementene i kjeden er samordnet og følger logisk etter hverandre? Eller er det slik at mange klienter bare sendes på en ”obligatorisk rundgang” i systemet før de ender opp som uførepensjonister? Eksisterende offentlig statistikk gir typisk informasjon om antallet personer som på et gitt tidspunkt befinner seg i ulike tilstander og om (årlig) tilgang og avgang fra disse tilstandene. Så vidt vi kjenner til er det ikke tidligere foretatt noen systematisk analyse av individers "klienthistorier” over tid.

Rapporten er bygget opp på følgende måte: I det neste kapitlet gir vi først en kort beskrivelse av det ”tiltaksapparat” vi skal forsøke å kartlegge. Deretter gir vi en komprimert oversikt over den gjennomsnittlige størrelsen på de ulike månedlige strømmene mellom noen utvalgte hovedtilstander. I kapittel 3 ser vi nærmere på en gruppe mennesker som kan antas å være under særlig høy risiko for å miste fotfestet i arbeidsmarkedet, nemlig personer som har vært sykemeldt fra jobben sin i minst et halvt år. Vi følger disse personene i de nærmeste årene etter at sykemeldingen ble avsluttet for å kartlegge deres videre karriere i arbeidsmarkedet og i tiltaksapparatet. I kapittel 4 strammer vi inn fokuset noe, og retter oppmerksomheten mot personer som i en gitt periode deltok på et eller flere yrkesrettede attføringstiltak i regi av Aetat. Vi undersøker hva slags historie i trygde- og ledighetsregisteret disse personene hadde forut for vedtaket om yrkesrettet attføring og vi ser på hva som skjedde med dem i årene etter at tiltaket ble avsluttet. I kapittel 5 ser vi nærmere på de personene som *ikke* lyktes med å komme tilbake til arbeidslivet, og som dermed trådte inn i uførepensjonistenes rekker. Vi undersøker hva som skjedde i årene før denne beslutningen ble truffet, i hvilken grad de opplevde arbeidsledighet, i hvilken grad de deltok i attføringsopplegg osv. Gjennom dette prøver vi både å kaste lys over den utløsende årsak til at prosessen som ledet til uføretrygd oppstod, og i hvilken grad det ble satt i verk tiltak for å motvirke den. I kapittel 6 oppsummerer vi våre viktigste funn.

Rapporten illustrerer at mange personer har problemer med å komme seg ut av ”klienttilværelsen”. Sykefravær som strekker seg ut over et halvt år er ofte

innledningen til lange trygdekarrierer, selv for relativt unge arbeidstagere. Nesten halvparten av personene i denne gruppen mottar en eller annen form for trygdeytelse så lenge som tre år etter at sykefraværet ble avsluttet. Og de ulike attføringsoppleggene som iverksettes kan til en viss grad se ut til å representere en utsettelse, mer enn en forebygging, av permanent utstøtning fra arbeidsmarkedet. Det er imidlertid store forskjeller i andelene som faller helt ut av arbeidsmarkedet avhengig av kjønn og alder. Rapporten avdekker også at det er nære forbindelser mellom sykdomsrelaterte- og arbeidsmarkedsrelaterte trygdetilstander. Personer som har opplevd mye arbeidsledighet er også mer tilbøyelig til å oppleve sykdom og eventuell senere uføretrygding. Og særlig blant yngre arbeidstakere er det ofte en episode med arbeidsledighet som representerer det ”første møtet” med trygdesystemet. Blant dem mellom 20 og 40 år som ble uføretrygdet i år 2000, var det hele 43 prosent som opplevde arbeidsledighet *før* det ble registrert noe sykdomsproblem.

Kapittel 2 Overganger mellom arbeid, arbeidsledighet, sykdom, attføring og uføretrygd

Dette kapittelet er ment å beskrive apparatet som er bygd opp i Norge for å håndtere personer som for kortere eller lengre tid ikke er i stand til å leve av inntektene fra eget arbeid. Grovt sett kan vi si at disse tiltakene kan inndeles i to hovedgrupper, rettet mot henholdsvis ordinært arbeidsledige (dvs. personer som er fullt ut i stand til å arbeide, men som for tiden står uten arbeid), og mot personer som av helsemessige årsaker ikke kan arbeide (fullt ut). Vi skal imidlertid se at det av og til kan være flytende overganger mellom disse tiltakstypene, og at det er betydelige bevegelser mellom de tilhørende tilstandene.

Det eksisterer en tiltakskjede som i hovedsak har to formål. Det ene er å sikre at personer som for kortere eller lengre tid ikke kan leve av sitt eget arbeid har en form for inntekt. Det andre formålet er å hjelpe personer tilbake til arbeidslivet i de tilfellene hvor dette er ønskelig og mulig. I utgangspunktet er tiltakskjeden preget av en logisk "progresjon" sett fra det enkelte individs synspunkt. Ved ordinær arbeidsledighet ytes normalt dagpenger i en periode på inntil 3 år. Personer med behov for ekstra hjelp for å komme seg i arbeid kan få dette i form av arbeidsmarkedskurs, sysselsettingstiltak eller veiledning. Et typisk ledighetsforløp vil ikke involvere andre trygdeytelser enn dagpenger, og bli avsluttet med en overgang til jobb eller videre utdanning. Av og til viser det seg imidlertid at ledighetsproblemet kan være relatert til andre (helsemessige) problemer, slik at ledighetsforløpet leder over til sykepenger, rehabilitering eller attføring. Personer som blir syke mens de står i arbeid mottar lønn fra arbeidsgiver de første 16 dagene av sykdomsforløpet. Dersom man fremdeles er syk etter utløpet av denne perioden kan personen motta sykepenger fra folketrygden i inntil 12 måneder. Dette forutsetter at man har opparbeidet slike rettigheter. Hvis personen fremdeles ikke er tilstrekkelig frisk til å komme tilbake til arbeidsstyrken, kan det iverksettes såkalt medisinsk attføring. Personen mottar da rehabiliteringspenger og får en eller annen form for medisinsk behandling. Stønadsperioden er i prinsippet begrenset til ett år, men det er mulig å søke om unntak fra denne regelen. Trygdeetaten har som målsetting å rettlede og motivere den enkelte stønadsmottaker til å komme tilbake til arbeidsstyrken. Et av tiltakene for å oppnå dette er yrkesrettet attføring. Trygdeetaten vurderer om en person oppfyller de

generelle vilkårene for yrkesrettet attføring. Hvis dette er tilfelle blir personen overført til Arbeidsmarkedsetaten som siden 1994 har hatt ansvaret for gjennomføringen av alle former for slik attføring. I prinsippet kan slike tiltak iverksettes allerede mens personen mottar sykepenger, og det er et uttalt mål at tiltaket bør starte så tidlig som mulig. Dersom yrkesrettet attføring ikke blir vurdert som hensiktsmessig, eller personen ikke kan komme tilbake til arbeidsstyrken til tross for at attføring er prøvd kan det ytes uførepensjon.

I praksis viser det seg at individenes vei gjennom tiltaksapparatet ikke alltid preges av den ordnede progresjon og struktur som er beskrevet over. Dette skal vi illustrere ved å rapportere den gjennomsnittlige størrelsen på strømmene (i form av månedlige overgangsrater) mellom de ulike tilstandene i trygdesystemet. Som grunnlag for å beregne disse overgangsratene benyttes flere ulike datakilder. Statistisk sentralbyrå (SSB) har laget krypterte identifikasjonsnummer slik at det er mulig å kombiner disse kildene. Trygdeopplysningene kommer fra Rikstrygdeverkets registre. Disse registrene er bearbeidet av SSB og er en del av Forløpdatabasen trygd (FD-trygd). Opplysninger om arbeidsledighet og tiltak er hentet fra Aetats register. I tillegg benyttes lønns- og trekkoppgaver, og demografiopplysninger fra SSBs registre.

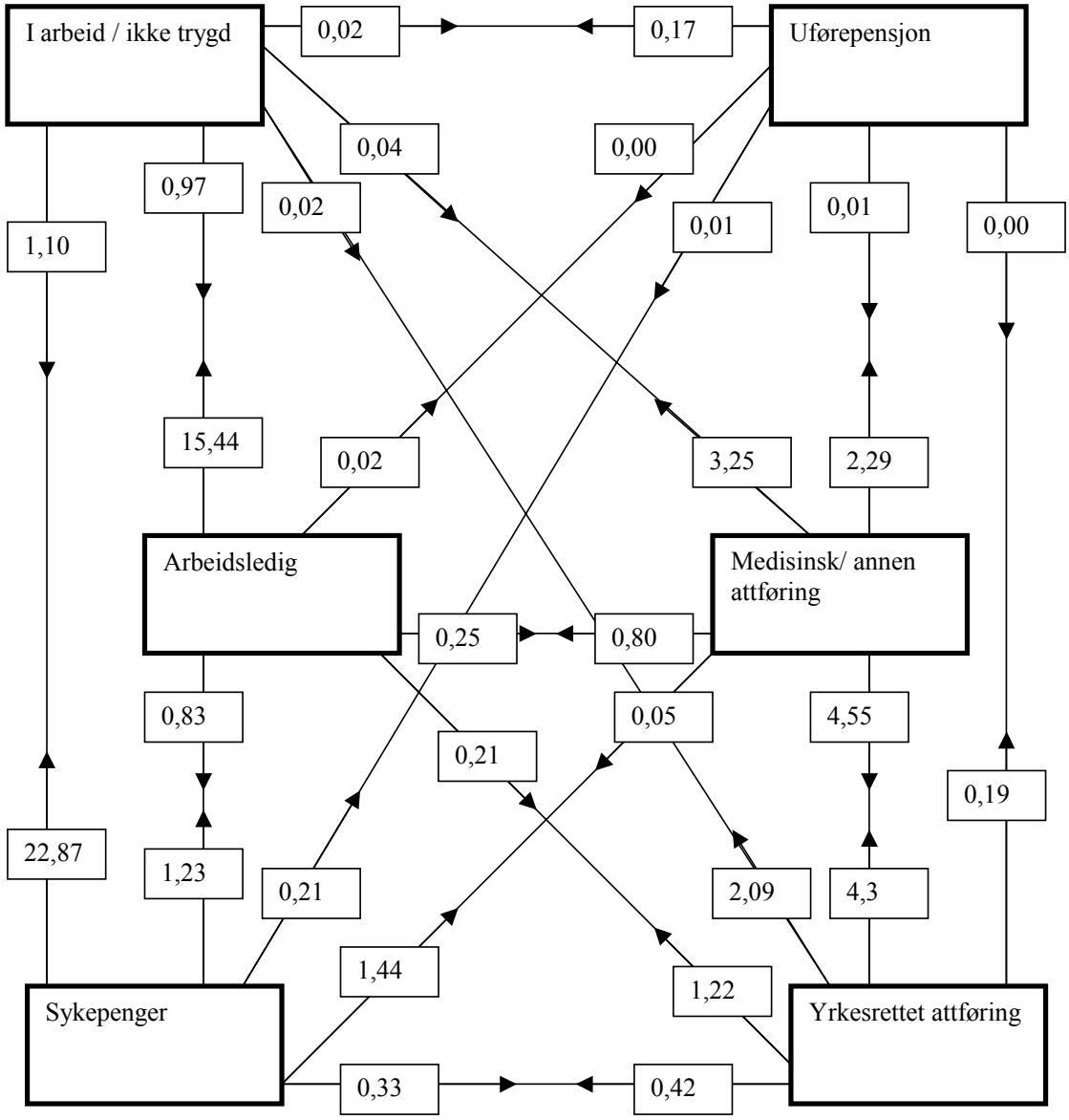
Vi skiller mellom seks ulike "hovedtilstander": Sykepenger, yrkesrettet attføring, medisinsk/ annen attføring, uførepensjon, arbeidsledighet og i arbeid. Gruppen "uførepensjon" består av dem som mottok uførepensjon i løpet av en kalendermåned. Gruppen "yrkesrettet attføring" er dem som var registrert på tiltak for yrkeshemmede i Aetats registre[1], og som ikke mottok uførepensjon. "Arbeidsledige" er personer som var registrert som helt eller delvis arbeidsledig, eller som deltakere på ordinære arbeidsmarkedstiltak, og som ikke mottok uførepensjon. Gruppen "medisinsk/ annen attføring" er personer som mottok attførings- eller rehabiliteringspenger, men som ikke var registrert i Aetats registre eller på uførepensjon[2]. Gruppen "sykepenger" består av personer som mottok sykepenger over folketrygden, men som ikke var i noen av de andre fire tilstandene. Som nevnt er det kun sykepengeforløp av en viss varighet som dekkes over folketrygden, hvilket innebærer at de fleste "normale" eller

[1] Her er attføringstiltak definert som alle tiltak for yrkeshemmede med unntak av "varig vernede tiltak".
[2] Personer med foreløpig uførestønad er inkludert i denne gruppen. Dette er personer som mottok attføringspenger i ventetid på uførepensjon.

”dagligdagse” sykdomsforløpene ikke kommer med. Den siste gruppen utgjøres av dem som ikke finnes i noen av de ovennevnte registrene. Vi legger til grunn at disse i hovedsak er i arbeid. Innstrømmingen til denne tilstanden kan vi dessverre ikke observere direkte. Vi antar derfor at personer som ikke var i noen av de andre tilstandene i løpet av en måned, men som var i en av disse i forrige måned, har gått til denne tilstanden. For å beregne utstrømmingsrater fra arbeidsstyrken har vi benytte tall fra Arbeidskraftundersøkelsen (AKU).

Det kan være verdt å merke seg at personer som er registrert med en trygdeytelse en eller annen gang i løpet av en måned regnes som mottaker av denne trygdeytelsen denne måneden. Når det gjelder opplysningene fra Aetats register har vi kun opplysninger om personens status ved utgangen av en kalendermåned. Vi vil også understreke at begrepet ”yrkesrettet attføring” i vår rapport brukes om personer som faktisk deltar på attføringstiltak i regi av Aetat. Personer som mottar attførings- eller rehabiliteringspenger, og/ eller er under utredning/ venter på slike tiltak kommer ikke i denne kategorien. Det samme gjelder personer som deltar på varig vernede tiltak. Figur 1 viser gjennomsnittlige månedlige overgangsrater mellom de ulike tilstandene for personer under 61 år, målt i prosentpoeng. Disse ratene er gjennomsnitt over månedlige overgangsrater i perioden januar 1995 til desember 1998. Det er viktig å understreke at disse overgangsratene i en viss grad kan ”blåses opp” pga. ”huller” i de administrative registrene, dvs. at reelt sett sammenhengende forløp ”stykkes opp” som følge av manglende registrering i enkeltmåneder. De gir likevel et visst innblikk i de nokså omfattende og kompliserte mønstrene som preger bevegelsene mellom de ulike tilstandene.

Figur 1 Strømmene mellom ulike trygdetilstander og arbeidsstyrken (månedlige overgangsrater januar 1995 til desember 1998, prosent) for personer under 61 år

Tallet i en boks, etterfulgt av en pil, viser hvor stor prosentandel som gikk fra den ene tilstanden til den andre fra en kalendermåned til en annen. Tallet i boksen er gjennomsnittstall for den aktuelle perioden. La oss gi et eksempel på hvordan figuren kan leses. Det går fem piler ut fra boksen ”Sykepenger”. Dette er de fem tilstandene det er mulig for en person som mottok sykepenger å gå til hvis vedkommende i neste måned ikke mottar slik støtte. I gjennomsnitt gikk 0,33 % av alle som var sykemeldte i en kalendermåned til yrkesrettet attføring i løpet av den neste måneden, 1,44 % gikk til annen attføring, 1,23% gikk til arbeidsledighet og 0,21 % mottok uførepensjon.

22,87% av alle som mottok sykepenger i en måned var ikke i noen av registrene i neste måned, det vil si at de (antakeligvis) kom tilbake i arbeid. Dette er som nevnt gjennomsnittstall for perioden 1995-1998 [3]. Med basis i disse tallene kan man også beregne gjennomsnittlige varigheter i hver tilstand. Dette forutsetter at overgangsannsynlighetene er konstante, og at det ikke eksisterer andre veier ut av de aktuelle tilstandene enn det som er beskrevet i figuren[4]. Siden alle tilstandene er gjensidig utelukkende kan man beregne gjennomsnittlig varighet ved a dele 100 på summen av utstrømmingsratene. For sykepenger blir dette 100/(22,87 + 1,23 + 0,21 + 1,44 + 0,33) ≈3,8. I gjennomsnitt kan man altså forvente at personer som mottok sykepenger fra Folketrygden (og som altså hadde et sykdomsforløp ut over den arbeidsgiverbetalte perioden) var registrert med slik støtte i 3,8 kalender- måneder. På tilsvarende måte kan vi finne at den forventede varigheten av et arbeidsledighetsforløp er seks måneder og at den forventede varigheten av et yrkesrettet attføringsopplegg er omlag ett år. Tallene kan også benyttes til å beregne sannsynligheter for at et forløp avsluttes med overgang til en annen bestemt tilstand. F.eks. kan vi se at det etter et yrkesrettet attføringsopplegg er en sannsynlighet på 52 prosent for at personen går tilbake til "passiv" attføring (100*(4,3/(0,42+1,22+2,09+4,3+0,19))≈52,3). Om lag 25 % går direkte tilbake til arbeidsstyrken (ut av registeret). Dette siste tallet undervurderer nok overgangen tilbake til arbeidslivet noe, ettersom det ofte tar litt tid før personer i denne gruppen forlater trygdetilstanden helt (dette ser vi nærmere på i kapittel 4).

Figuren viser også at overgangsraten fra yrkesrettet attføring til medisinsk attføring er noe mindre enn overgangsraten den motsatte veien. I tillegg er overgangsraten fra annen attføring til uførepensjon større enn overgangsraten fra yrkesrettet attføring til uførepensjon. Dette kan skyldes at en del av personene på yrkesrettet attføring er innom annen attføring en kort periode før de forlater attføringsgruppen.

En annen ting å merke seg er at svært få vender tilbake til arbeidslivet når de først har mottatt uføretrygd.

[3] For å beregne utstrømning fra arbeidsstyrken er det benyttet sesongjusterte AKU tall.
[4] Merk at dette ikke gjelder tilstandene "i arbeid/ikke trygd" og "uføretrygd", siden disse tilstandene ofte avsluttes med ordinær pensjon (som ikke er med i figuren).

Kapittel 3 Langtidssykemeldte

I dette kapittelet vil vi se på hva som skjer med personer som er i faresonen for å falle ut av arbeidsmarkedet. Denne risikogruppen operasjonaliseres ved å se på langtidssykemeldte. Langtidssykemeldte defineres i denne sammenheng som personer som har mottatt sykepenger fra Trygdeetaten i minimum 6 måneder. For å kunne følge personer over relativt langt tid *etter at sykdomsforløpet ble avsluttet*, velger vi i dette kapittelet å fokusere på personer som avsluttet langtidssykemelding i løpet av året 1995[5]. Vi undersøker hva slags tilstand disse personene befant seg i henholdsvis 2, 12, 24 og 36 måneder etter avsluttet langtidssykemelding.

Gruppen som analyseres kan havne i en av 6 gjensidig utelukkende hovedtilstander. Dette er yrkesrettet attføring[6], annen attføring[7], arbeidsledig[8], mottaker av sykepenger, uførepensjon, eller ikke i registeret. Gruppen "ikke i registeret" vil her omfatte personer som er i arbeid eller som har trukket seg helt ut av arbeidsstyrken. For personer under 60 år kan vi i hovedsak anta at de som er utenfor registeret har kommet seg tilbake i jobb. Det å havne i denne kategorien kan dermed tolkes som et uttrykk for "suksess".

De ulike tilstandene er definert som følger: Hvis personen mottar uførepensjon er dette definert som hovedtilstanden. Hvis man ikke mottar uførepensjon, men er registrert på yrkesrettet attføring, er "yrkesrettet attføring" hovedtilstand. Hvis man ikke mottar uførepensjon, men er registret som arbeidsledig, er dette hovedtilstand. Hvis man verken er uførepensjonist, eller i Aetats register, men mottar attførings eller rehabiliteringspenger, er "annen attføring" hovedtilstand. Dette er i hovedsak personer på medisinsk attføring. Hvis man ikke er i noen av tilstandene over, men mottar sykepenger fra Trygdeetaten, er "sykepenger" hovedtilstand. Og til slutt, hvis man ikke er registrert i noen av tilstandene over er "ikke i registeret" hovedtilstand. Legg

[5] Vi har undersøkt tilsvarende tall for forløp som ble avsluttet i 1994, men det var ingen store forskjeller i disse tallene.
[6] Yrkesrettet attføring betyr at personen deltar på tiltak for yrkeshemmede i regi av Aetat. Varig vernede tiltak er ikke inkludert.
[7] Annen attføring er personer som mottar attførings- eller rehabiliteringspenger, men som ikke er registrert på tiltak for yrkeshemmede.
[8] Arbeidsledig er personer som er helt eller delvis ledig, eller som deltar på ordinære arbeidsmarkedstiltak.

merke til at det stilles strenge krav for å komme i denne kategorien. Man skal ikke være registrert med noen form for trygd i *hele* måneden. I tillegg skal man ikke være registrert på attføringstiltak for yrkeshemmede, eller som helt eller delvis arbeidsledig ved utgangen av måneden. Personer som deltar på ordinære arbeidsmarkedstiltak i regi av Aetat, regnes også som arbeidsledige i denne sammenhengen.

Tabell 1

Viktigste tilstand 2, 12, 24 og 36 måneder etter avsluttet langtidssykemelding, 1995 (Prosentandeler)

(51609 forløp)	Yrkesrettet attføring	Annen attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Nye sykepenger	Uførepensjon
2 måneder etter	5,94	25,74	5,72	47,40	2,11	13,08
12 måneder etter	7,74	14,47	6,37	42,98	8,01	20,44
24 måneder etter	6,84	8,95	4,70	45,78	9,11	24,61
36 måneder etter	5,36	6,45	3,35	48,48	8,22	28,13

I tabell 1 ser man hvor stor prosentandel som befinner seg i de ulike hovedtilstandene 2, 12, 24 og 36 måneder etter at et sykepengeforløp med varighet over 6 måneder er avsluttet. Tabellen viser at knapt halvparten i en eller annen forstand fortsatt er trygdmottakere 3 år etter sykepengeforløpets slutt. ”Annen attføring” dominerer rett etter at forløpet slutter, men andelen i denne gruppen faller jo lengre tid det går. I utgangspunktet skulle man da kanskje forvente at andelen i jobb (dvs ”ikke i registeret”) økte over tid, etter hvert som attføringsoppleggene ble avsluttet. Det er imidlertid ikke dette data forteller oss. Det ser ut til at andelen som er helt ute av trygderegisteret holder seg relativt konstant i de første årene etter at sykdomsforløpet er avsluttet, og at det er andelene i tilstandene ”uførepensjon” og ”nye sykepenger” som stiger. Sannsynligheten for å komme tilbake til jobb er generelt lavere jo lengre sykepengeforløpet har vært. Gjesdal og Bratberg (2001) viser at lengden på sykepengeforløpet har stor betydning for risikoen for uførepensjonering. Det er tidligere undersøkt hva som skjer med personer som har brukt opp sykepengerettigheten sine, og som altså har et sykdomsforløp på 12 måneder bak seg (NOU 2000: 27). Det viser seg at denne gruppen kommer enda ”dårligere ut” enn den noe videre gruppen som vi har analysert (basert på alle sykdomsforløp over seks måneder). Vi vil i et senere avsnitt se nærmere på betydningen av hvor omfattende de enkelte individers sykdomshistorie er.

Forskjellene mellom menn og kvinner er vist i tabell 2. Det kan se ut som om kvinner i større grad enn menn forlater registeret helt rett etter forløpets slutt, for deretter å komme tilbake. Menn kommer noe raskere på uførepensjon, og deltar i større grad på yrkesrettet attføring enn kvinner. Andelen som ikke er i registeret 24 og 36 måneder etter sykepengeforløpets slutt er så godt som lik for de to gruppene.

Tabell 2

Viktigste tilstand 2, 12, 24 og 36 måneder etter avsluttet langtidssykemelding, menn og kvinner

Menn (23361)	Yrkesrettet attføring	Annen attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Nye sykepenger	Uførepensjon
2 måneder etter	7,45	27,08	6,25	43,36	2,08	13,78
12 måneder etter	9,00	14,44	5,60	41,96	7,29	21,70
24 måneder etter	7,44	8,45	4,13	46,27	8,28	25,44
36 måneder etter	5,53	5,83	3,09	49,81	7,57	28,17
Kvinner (28248)						
2 måneder etter	4,70	24,64	5,27	50,74	2,13	12,51
12 måneder etter	6,69	14,49	7,01	43,81	8,61	19,39
24 måneder etter	6,34	9,37	5,18	45,39	9,79	23,92
36 måneder etter	5,21	6,97	3,57	47,38	8,76	28,10

Tabell 3 viser at det er store forskjeller mellom de ulike aldersgruppene. Spesielt stor forskjell er det i andelen som mottar uførepensjon. Mens andelen på uførepensjon for den eldste aldersgruppen faller fra 12 måneder etter forløpets slutt (hovedsaklig fordi en stor del går over på alderspensjon), øker den kraftig for de andre aldersgruppene. Selv for de aller yngste (aldersgruppen 20-40 år) er det kun noe over halvparten av de langtidssykemeldte som kommer seg helt ut av "klientsituasjonen". Tre år etter at sykdomsforløpet ble avsluttet er det omlag 55 % av disse unge personene som er helt ute av registeret, ca. 30 % som fortsatt er på attføring (eller igjen er blitt syke), 9 % som er blitt uføre og 6 % er blitt arbeidsledige. Deltakerne mellom 51 og 60 år kommer seg i minst grad helt ut av registeret. Andelen med uførepensjon i denne gruppen er mer enn 5 ganger høyere enn hos de mellom 20 og 40 år.

Tabell 3

Viktigste tilstand 2, 12, 24 og 36 måneder etter avsluttet langtidssykemelding, etter alder 1995

	Yrkesrettet attføring	Annen attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Nye sykepenger	Uførepensjon
2 måneder etter						
20-40 år (18433 forløp)	10,65	23,46	8,69	52,97	2,40	1,77
41-50 år (12824 forløp)	6,02	30,45	5,80	47,36	2,63	7,74
51-60 år (12041 forløp)	2,53	30,21	3,62	43,72	1,93	18,00
61-67 år (8062 forløp)	0,29	17,53	2,01	38,87	0,92	40,39
12 måneder etter						
20-40 år	13,78	15,00	10,95	47,95	8,95	3,36
41-50 år	8,16	19,08	5,67	45,40	8,93	12,77
51-60 år	3,13	15,70	3,35	36,55	8,16	33,10
61-67 år	0,29	4,44	1,66	35,87	4,35	53,39
24 måneder etter						
20-40 år	13,06	10,99	8,06	51,72	10,38	5,80
41-50 år	6,64	12,15	4,12	46,33	11,07	19,69
51-60 år	2,16	7,63	2,47	35,24	8,90	43,60
61-67 år	0,09	1,43	1,36	45,75	3,57	47,80
36 måneder etter						
20-40 år	11,02	8,98	5,79	55,19	10,14	8,87
41-50 år	4,68	8,66	2,80	46,16	10,10	27,60
51-60 år	1,09	4,20	1,79	33,45	7,64	51,82
61-67 år	0,01	0,63	1,02	58,00	1,87	38,46

Utsiktene til å komme tilbake i jobb etter et sykdomsforløp avhenger naturligvis sterkt av sykdommens karakter. I tabell 4 er det vist andelene i de ulike tilstandene etter hva slags medisinsk diagnose personene hadde ved sykepengeforløpets slutt. Diagnosegrupper[9] med mer enn 1000 personer er presentert her, og vi avgrenser oss til å se på arbeidsmarkeds- og trygdetilstand 36 måneder etter avsluttet langtidssykemelding.

Tabellen viser at det er store forskjeller i hvor stor andel som mottar uførepensjon blant de ulike diagnosegruppene. Mens 42,1% av dem med hjerte- og karsykdommer mottar uførepensjon, var det kun 0,98 % av dem som ble langtidssykemeldt med diagnosen svangerskap/ fødsel som var uførepensjonister 36 måneder senere.

[9] Diagnosene er hovedgruppene i ICPC klassifiseringen. For personer som ikke er registrert med diagnose er "symptomer og plager" benyttet hvis denne er oppgitt. Det er diagnosen ved sykepengeforløpets slutt som er lagt til grunn.

Tabell 4

Viktigste tilstand 36 måneder etter avsluttet langtidssykemelding, diagnosegrupper med mer enn 1000 personer

	Aktiv attføring	Passiv attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Nye sykepenger	Uførepensjon
Fordøyelsesorganer (1678)	4,05	6,56	3,34	56,26	8,46	21,33
Hjerte- karsystem (4328)	1,76	2,98	1,25	46,37	5,55	42,10
Muskel- skjelettsystemet (26514)	5,91	6,80	3,47	48,27	8,81	26,73
Nervesystemet (2702)	4,96	6,25	2,81	37,64	7,44	40,90
Psykisk (7438)	7,46	8,87	3,76	42,57	8,15	29,19
Luftveier (1646)	3,46	3,95	3,28	48,36	5,89	35,05
Svangerskap/fødsel (1931)	2,54	4,30	6,47	73,33	12,38	0,98

Vi har valgt å se noe nærmere på de to største diagnosegruppene. Dette er lidelser knyttet til muskel og skjelettsystemet og psykiske lidelser. De andre diagnosegruppene (med unntak av svangerskap/fødsel) slås for enkelhets skyld sammen til en gruppe.

I tabell 5 ser vi på hvordan andelene i de ulike tilstandene utvikler seg over tid for de tre ulike hoveddiagnosekategoriene. Gruppen med diagnose ”psykiske lidelser” skiller seg ut på flere måter. Før det første er personer med denne diagnosen overrepresentert på yrkesrettet- og annen attføring i hele perioden etter sykepengeforløpet. For det andre er det en lavere andel som mottar uførepensjon kort tid etter sykepengeperioden. Andelen med uførepensjon som hovedtilstand øker imidlertid utover i perioden, og etter 36 måneder er andelen med uførepensjon tilnærmet like stor for denne diagnosegruppen som for de andre. Det kan også se ut som om de med psykiske lidelser i mindre grad kommer seg helt ut av trygdtilstanden.

Tabell 5

Viktigste tilstand etter avsluttet langtidssykemelding, etter diagnosegruppe, 1995

	Yrkesrettet attføring	Annen attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Nye sykepenger	Uførepensjon
2 måneder etter						
Annet (17624)	4,58	22,00	4,12	50,35	2,11	16,84
Muskel og skjelett (26514)	6,52	27,16	6,09	46,89	2,10	11,24
Psykisk (7471)	7,12	29,54	8,15	42,26	2,17	10,76
12 måneder etter						
Annet	5,10	11,50	6,09	45,15	7,12	25,05
Muskel og skjelett	8,89	15,11	6,14	42,95	8,72	18,20
Psykisk	9,85	19,21	7,84	37,93	7,64	17,52
24 måneder etter						
Annet	4,63	6,81	4,39	47,89	8,22	28,06
Muskel og skjelett	7,61	9,36	4,73	45,76	9,77	22,76
Psykisk	9,32	12,57	5,33	40,89	8,87	23,02
36 måneder etter						
Annet	3,64	4,89	3,00	51,28	7,36	29,83
Muskel og skjelett	5,91	6,80	3,47	48,27	8,81	26,73
Psykisk	7,44	8,89	3,76	42,63	8,18	29,10

Tabell 5 har vist at personer med psykiske lidelser i relativt liten grad kommer seg helt ut av trygde- ledighetsregisteret. Det er imidlertid slik at dersom en aldersgruppe er over- eller underrepresentert i en diagnosegruppe kan dette indirekte påvirke resultatet. Vi vil derfor undersøke om, og i hvilken grad, forskjellen mellom de ulike diagnosegruppene påvirkes av alderssammensetningen (eller omvendt).

I tabellen 6 og 7 presenteres andeler for henholdsvis den yngste og den nest yngste aldersgruppen.

For den yngste aldersgruppen med diagnosen psykiske lidelser, er andelen på uførepensjon rett etter sykepengeforløpet større enn for de med muskel og skjelett lidelser og mindre enn gruppen ”Annet”. Denne andelen øker imidlertid utover i perioden, og 36 måneder etterpå er denne diagnosegruppen (sterkt) overrepresentert blant dem som mottar uførepensjon. Gruppen er imidlertid overrepresentert blant deltakerne på annen attføring, og begge de utvalgte diagnosegruppene er overrepresentert blant personer på yrkesrettet attføring. Det kan se ut som om de yngste med psykiske lidelser i relativt liten grad kommer seg helt ut av

trygderegisteret. Bare 46 % av personene mellom 20 og 40 år med denne diagnosen er helt ute av registeret 36 måneder etter langtidssykemeldingen.

For aldersgruppen 41-50 år er begge de utvalgte gruppene underrepresentert blant dem som mottar uførepensjon. Også for denne aldersgruppen er personer i de to utvalgte diagnosegruppene overrepresentert blant deltakerne på yrkesrettet- og annen attføring, og de med psykiske lidelser har i minst grad klart å komme seg helt ut av registeret.

Tabell 6

Viktigste tilstand etter avsluttet langtidssykemelding, etter diagnosegruppe, for aldersgruppen 20-40 år

	Yrkesrettet attføring	Annen attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Nye sykepenger	Uførepensjon
2 måneder etter						
Annet (5873)	9,09	16,21	5,93	63,55	2,57	2,66
Muskel og skjelett (9583)	11,71	25,36	9,42	49,85	2,41	1,25
Psykisk (2987)	10,31	31,64	11,78	42,22	2,04	2,01
12 måneder etter						
Annet	9,94	10,97	12,36	53,67	8,33	4,73
Muskel og skjelett	15,80	15,08	10,00	47,32	9,53	2,27
Psykisk	14,86	22,70	11,25	38,73	8,30	4,15
24 måneder etter						
Annet	9,48	8,46	8,72	55,76	10,64	6,93
Muskel og skjelett	14,64	10,76	7,85	51,76	10,60	4,39
Psykisk	15,03	16,71	7,43	43,62	9,14	8,07
36 måneder etter						
Annet	8,22	7,25	6,06	59,00	10,13	9,33
Muskel og skjelett	12,05	9,04	5,82	55,72	10,42	6,94
Psykisk	13,22	12,22	5,16	46,00	9,27	14,13

Tabell 7

Viktigste tilstand etter avsluttet langtidssykemelding, etter diagnosegruppe, for aldersgruppen 41-50 år

	Yrkesrettet attføring	Annen attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Nye sykepenger	Uførepensjon
2 måneder etter						
Annet (3652)	4,82	28,23	5,04	47,65	2,96	11,31
Muskel og skjelett (6960)	6,25	31,12	5,69	48,61	2,46	5,88
Psykisk (2212)	7,28	32,01	7,41	42,99	2,62	7,69
12 måneder etter						
Annet	5,94	17,22	4,68	45,92	8,73	17,50
Muskel og skjelett	8,91	19,34	5,62	46,68	9,28	10,17
Psykisk	9,45	21,34	7,46	40,51	8,14	13,11
24 måneder etter						
Annet	5,07	10,65	3,45	47,48	9,36	23,99
Muskel og skjelett	6,82	12,43	4,08	47,18	12,23	17,26
Psykisk	8,68	13,74	5,33	41,77	10,22	20,25
36 måneder etter						
Annet	3,45	7,41	0,47	48,22	9,19	30,70
Muskel og skjelett	4,91	8,88	2,96	47,03	10,75	25,47
Psykisk	5,97	10,22	3,44	41,37	9,81	29,20

Et kjennetegn ved alle tabellene 1-7 er at andelen som ikke er i registeret i noen trygdetilstand er relativt stabil de første årene etter at sykdomsforløp avsluttes. Vi ønsker å undersøke om dette skyldes en tilsvarende stabilitet på individplan, det vil si at det relativt tidlig ”avgjøres” om personen er i stand til å komme tilbake til arbeidsstyrken på mer permanent basis, eller om det er strømmer ut og inn av registeret, slik at mange er ute en periode for deretter å motta økonomisk støtte på nytt.

I tabell 8 er det laget forløp ut og inn av registeret ved å undersøke om personene er registrert i en av de nevnte tilstandene. Vi undersøker de samme tidspunktene som tidligere, det vil si 2, 12, 24 og 36 mnd etter avsluttet langtidssykemelding. En person er ”inne” dersom vedkommende har mottatt sykepenger, attførings- eller rehabiliteringspenger, uførepensjon, er registrert på tiltak for yrkeshemmede, eller arbeidsledig. Hvis man ikke er i noen av de nevnte tilstandene er personen ”ute”. Tabellen viser at drøyt 52% enten er registrert, eller ikke i registeret, ved alle fire tidspunktene. Av de andre gruppene ser vi at personer som enten er inne to måneder etterpå, for deretter å være ute ved de tre neste tidspunktene, eller personer som er ute to måneder etterpå for deretter å være inne i de neste tre periodene, er de to største kategoriene. Det kan altså se ut som om det er en stabilitet på individplan i hvem som

kommer seg ut av trygdetilstanden og hvem som ikke gjør det. Andelen som går inn og ut av registeret er relativt liten. Det er verdt å merke seg at omlag en fjerdedel av de langtidssykemeldte under 51 år "aldri" kommer seg ut av klienttilværelsen de første tre årene etter at sykdomsforløpet er avsluttet.

Tabell 8

Forløp ut og inn av registeret

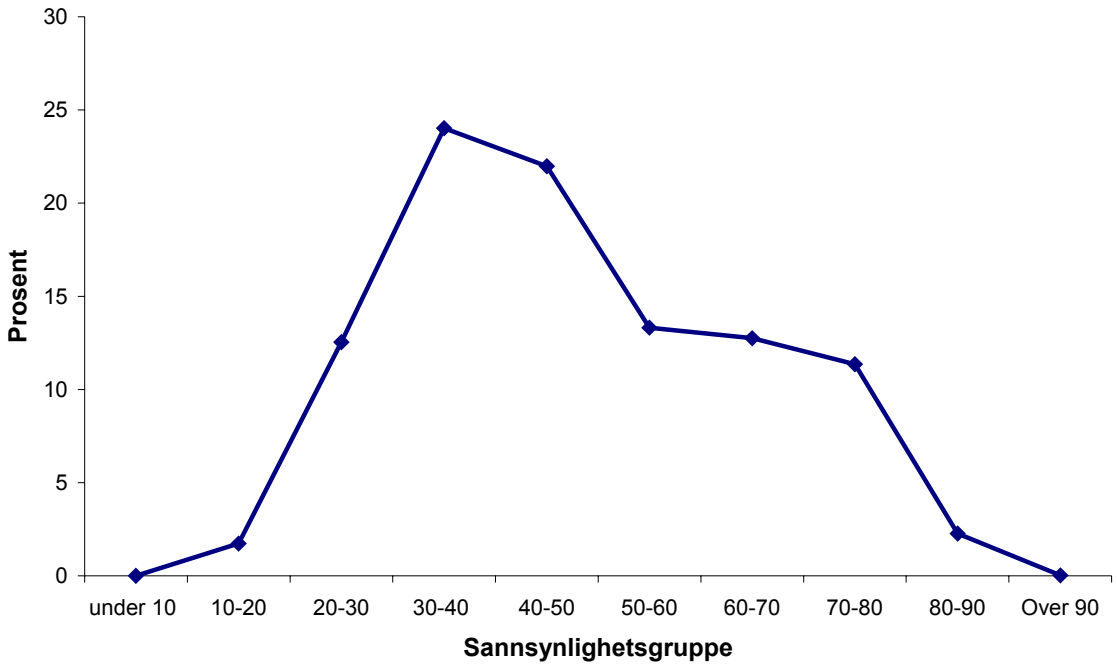
				Alle		Under 51 år	
2 mnd	**12 mnd**	**24 mnd**	**36 mnd**	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Inne	Inne	Inne	Inne	15693	30,41	8173	25,94
Inne	Inne	Inne	Ute	2659	5,15	1545	4,9
Inne	Inne	Ute	Inne	919	1,78	749	2,38
Inne	Inne	Ute	Ute	2610	5,06	1495	4,75
Inne	Ute	Inne	Inne	944	1,83	632	2,01
Inne	Ute	Inne	Ute	446	0,86	367	1,16
Inne	Ute	Ute	Inne	664	1,29	522	1,66
Inne	Ute	Ute	Ute	3211	6,22	1958	6,21
Ute	Inne	Inne	Inne	3765	7,3	1981	6,29
Ute	Inne	Inne	Ute	1107	2,14	786	2,49
Ute	Inne	Ute	Inne	806	1,56	570	1,81
Ute	Inne	Ute	Ute	1871	3,63	1321	4,19
Ute	Ute	Inne	Inne	1743	3,38	1106	3,51
Ute	Ute	Inne	Ute	1623	3,14	1218	3,87
Ute	Ute	Ute	Inne	2053	3,98	1455	4,62
Ute	Ute	Ute	Ute	11495	22,27	7628	24,21

Så langt har vi presentert en rekke tall for hvor personer befinner seg på ulike tidspunkt etter at et sykepengeforløp er avsluttet, og vi har fokusert på alder og diagnose. Vi vil nå undersøke mer i detalj hvem som forlater registrene, og hvem som ikke gjør det, avgrenset til gruppen under 56 år. Tabell 9 (de to første kolonnene) beskriver sammensetningen av to grupper, de som var ute av registeret tre år etter avsluttet sykdomsforløp og de som ikke var det, med hensyn til individuelle kjennetegn og tidligere registrering av ledighet og sykdom (de siste to årene). Den viktigste forskjellen mellom de to gruppene er at de som kom seg ut av klienttilstanden i mindre grad hadde opplevd sykdom og arbeidsledighet tidligere enn dem som ikke gjorde det. Det er ingen store forskjeller når det gjelder sammensetningen av sykdomsdiagnoser eller demografiske kjennetegn (alder, utdanning, bosted). Dette betyr ikke nødvendigvis at f.eks. diagnose og alder er uten betydning for tilbøyeligheten til å komme seg ut av klienttilværelsen. Slike effekter kan "skjules" av at "alle kjennetegn varierer samtidig". For å kunne identifisere mulige effekter av enkeltkjennetegn trenger vi en sannsynlighetsmodell, der det er mulig å identifisere slike partielle effekter. Vi har derfor estimert en Logit-modell (se

f.eks. Maddala, 1983, for en forklaring av denne modellen) for gruppen under 56 år, som avsluttet langtidssykemelding i 1995[10]. Den avhengige variabelen er 1 hvis personen ikke er i noen av de inkluderte tilstandene 36 måneder etter at sykepengeforløpet er avsluttet (dvs. at vedkommende har kommet seg ut av klienttilstanden) og 0 ellers. Forklaringsvariablene som inngår er syke- og ledighetshistorie (de siste to årene), diagnose og demografiske kjennetegn som bosted, kjønn, alder og utdanning. De fullstendige estimeringsresultatene er gjengitt i appendiks. Siden disse estimatene ikke er så lette å tolke direkte nøyer vi oss i dette kapittelet med å gjengi noen hovedtrekk ved resultatene. Logit-modellen gir opphav til koeffisientestimater som for hvert individ kan benyttes til å predikere en sannsynlighet for å komme ut av klienttilværelsen. Figur 2 illustrerer fordelingen av disse predikerte sannsynlighetene.

Figur 2

Estimert sannsynlighetsfordeling for helt å forlate trygdetilværelsen etter langtidssykemelding

[10] Kvinner som er i diagnosegruppe svangerskap/ fødsel er ikke med i risikopopulasjonen.

Figuren viser at det er stor spredning i sannsynligheten for å komme helt ut av en tilstand som trygdet. Litt forenklet betyr dette at det i henhold til våre estimeringsresultater er en ganske stor gruppe som har relativt liten sannsynlighet for å komme seg ut av klienttilværelsen, og en annen ganske stor gruppe som har høy sannsynlighet for å komme seg ut. For å illustrere betydningen av de enkelte forklaringsvariablene har vi valgt å se nærmere på sammensetningen av to grupper som enten får predikert en svært lav (under 30 %) sannsynlighet for å komme seg ut av klienttilværelsen, eller som får predikert en svært høy (over 70 %) sannsynlighet for å komme seg ut. Dette er illustrert i de tre siste kolonnene av tabell 9. Vi kan her merke oss at alle som får predikert en lav sannsynlighet for å komme seg ut kjennetegnes ved en nokså omfattende sykehistorie også forut for det pågående sykdomsforløpet. Blant dem som får predikert de høyeste sannsynlighetene er det ingen som har en omfattende sykehistorie forut for det pågående forløpet (merk at alle må ha minst syv måneders sykdom bak seg for å bli definert som langtidssykemeldt). Det er også store forskjeller mellom de to gruppene hva angår tidligere ledighet. En historie preget av mye arbeidsledighet gir langt lavere odds for å komme seg ut av klienttilværelsen etter avsluttet langtidssykemelding. Andre ting å legge merke til er at personer med diagnoser ”nervesystemet” og ”psykiske lidelser” er overrepresentert blant dem som har liten sannsynlighet for å forlate registeret. Det samme gjelder for ikke- vestlige innvandrere, de med lav utdanning, de eldste aldersgruppene og kvinner.

Tabell 9

Andeler blant de som forlater/ ikke forlater registeret, samt andeler fra Logit estimering

	Faktiske tall		Basert på Logit estimering		
	Forlater ikke (35875)	Forlater (28774)	Under 30 % (9801)	Alle (68684)	Over 70 % (9376)
Gjennomsnittlig sanns for å forlate registeret	-	-	24,65	47,77	75,59
Avslutter i 1995 (ikke 1994)	51,57	52,01	51,37	51,78	53,30
Antall mnd syk					
7 måneder	4,39	11,61	0,00	7,84	33,68
8-9 måneder	7,91	18,57	0,00	13,00	44,02
10-11 måneder	8,76	16,15	0,08	12,29	21,70
12-13 måneder	42,76	31,65	41,85	37,46	0,57
14-15 måneder	23,33	14,93	32,29	19,32	0,02
16-17 måneder	9,54	5,30	18,75	7,51	0,01
18 mnd eller mer	3,32	1,78	7,02	2,58	0,00
Antall mnd ledig					
Ikke ledig	70,21	75,54	51,48	72,76	86,36
1-2 måneder	6,00	6,12	4,75	6,06	5,88
3-4 måneder	4,20	4,25	3,22	4,22	3,85
5-6 måneder	3,23	2,85	3,91	3,05	1,83
7-8 måneder	2,85	2,36	3,84	2,62	1,07
9-12 måneder	6,87	4,08	17,86	5,54	0,46
13 måneder eller mer	6,65	4,80	14,94	5,77	0,55
Diagnosegruppe					
Fordøyelsesorganer	2,72	3,92	0,74	3,22	7,17
Hjerte- karsystem	5,06	5,01	4,79	5,04	4,36
Muskel- skjelettsystemet	53,47	54,93	42,82	54,08	53,82
Mangler diagnose	3,78	4,66	1,61	4,15	7,44
Nervesystemet	6,37	4,29	13,23	5,50	1,03
Psykisk	17,58	14,41	26,64	16,25	8,87
Andre diagnoser	10,90	12,69	8,34	11,76	16,36
Demografiske kjennetegn					
Kvinne	56,82	52,33	73,42	54,68	46,29
Ikke-vestlig innvandrer	3,33	2,90	4,23	3,12	1,91
Grunnskole	26,73	20,83	41,29	23,91	9,14
Videregående nivå 1	33,36	29,22	40,39	31,38	18,95
Videregående nivå 2	16,87	19,52	8,67	18,14	23,71
Videregående allmenne fag	8,95	10,11	5,40	9,50	12,51
Høyskole/ universitet under 4 år	5,67	7,62	1,60	6,60	11,98
Universitet 4 år +	5,97	10,34	0,52	8,06	21,74
Mangler utdanning	2,44	2,37	2,12	2,41	1,97
Oslo, Akershus	18,44	21,31	10,90	19,82	26,88
Østfold, Hedmark, Oppland	16,56	16,38	15,73	16,48	15,72
Buskerud, Vestfold, Telemark, Agder	21,83	21,17	22,32	21,52	19,17
Rogaland, Hordaland	12,79	13,80	11,03	13,27	16,44
Sogn og fjord., Møre og Romsd., Trøndelag	16,33	16,16	17,24	16,25	15,66
Nordland, Troms, Finnmark	14,00	11,11	22,77	12,62	6,03
Under 26 år	5,79	7,72	1,71	6,71	11,13
26-35 år	22,39	27,76	9,49	24,96	38,09
36-45 år	30,60	32,46	20,32	31,49	34,74
46-50 år	21,00	18,46	24,34	19,78	12,38
51-55 år	20,22	13,60	44,13	17,06	3,66

Så langt har vi undersøkt om langtidssykemeldte kommer seg ut av en tilstand som trygdet, og hva slags støtte de mottar hvis de ikke gjør det. Det kan se ut som om en betydelig andel av dem som mottar sykepenger en lengre periode har problemer med å komme ut av trygdetilstanden og tilbake til arbeid. Det er imidlertid ikke slik at fravær av trygdetilstand er ensbetydende med aktiv deltagelse i arbeidslivet. Det er også mulig til en viss grad å kombinere trygd med deltagelse i arbeidslivet.

Vi vil nå se i hvilken grad langtidssykemeldte faktisk kommer tilbake i arbeid etter at de har vært syke. Vi gjør dette ved å studere i hvilken grad personene mottar ordinær lønnsinntekt en viss tid etter at et sykepengeforløp er avsluttet. Vi ser fremdeles på sykepengeforløp som ble avsluttet i 1995, og vi undersøker hvor mye de tjente i løpet av inntektsåret 1997. Det kan være verdt å understreke at disse tabellene ikke er ment å si noe om hvor stor kjøpekraft langtidssykemeldte har, men kun å si noe om i hvilken grad disse personene har vanlig lønnsinntekt.

Inntektsopplysningene er summen av kode 111A i alle lønns- og trekk oppgaver for 1997. Kode 111A omfatter i hovedsak ordinær lønnsinntekt.

Tabell 10 viser at 36,66 % av de langtidssykemeldte ikke hadde ordinær lønnsinntekt ca 2 år etter sykepengeforløpet . Omkring 25 % hadde en lønnsinntekt på over 150.000 kroner. Hvis man sammenligner disse tallene med tallene fra tabell 1, ser man at andelen som er registrert med lønnsinntekt (i en aller annen grad) er høyere enn andelen som er var helt ute av trygderegisteret i den samme perioden. Dette er en indikasjon på at en del av dem som fremdeles er klienter i en eller annen forstand, til en viss grad deltar i arbeidslivet selv om de ikke arbeider fulltid. Det er verdt å nevne at deltakere på arbeidsmarkedstiltak med lønnstilskudd vil registreres med ordinær lønnsinntekt, og at noen kan være selvstendig næringsdrivende og av den grunn ikke mottar slik inntekt.

Tabell 10

Lønnsinntekt 2 år etter avsluttet langtidssykemelding 1995 (inntekt 1997)

Lønnsinntekt i kroner	Antall	Prosentandel
Ingen lønnsinntekt	18919	36,66
1- 50000	8320	16,12
50-100 000	4671	9,05
100- 150 000	5245	10,16
150-200 000	5491	10,64
200-250000	5053	9,79
Over 250 000	3910	7,58

Som vi har vist tidligere vil det å forbli trygdet avhenge av kjennetegn som alder, kjønn, og medisinsk diagnose. Vi vil nå rette fokuset på i hvilken grad man faktisk kommer tilbake til arbeidslivet avhenger av disse kjennetegnene.

I tabell 11 er andeler i de ulike inntektskategoriene vist betinget på aldersgruppe, kjønn og hoveddiagnosegruppe. Vi ser at andelen uten ordinær inntekt øker med alder. Dette er konsistent med at andelen som forsvinner helt fra registeret er størst blant de unge. Vi ser også at menn er overrepresentert i gruppen helt uten ordinær inntekt, og at personer med muskel og skjelettlidelser har den laveste andelen helt uten ordinær inntekt. Fra tabell 2 så vi at andelen menn og kvinner som var helt ute av trygde-/ ledighetsregisteret var så godt som lik (ca. 46 %). Det at andelen kvinner som ikke mottar noen form for lønnsinntekt er ca 10 prosentpoeng lavere enn for menn, kan tyde på at det i hovedsak er kvinner som kombinerer trygd med deltagelse i arbeidslivet.

Tabell 11

	Lønnsinntekt to år etter langtidssykemelding 1995 (inntekt 1997)						
	0	1- 50 000	50-100 000	100- 150 000	150-200 000	200-250 000	Over 250 000
Alder							
20-40 år (18443)	24,87	17,70	11,00	12,14	13,95	12,26	8,10
41-50 år (12824)	29,59	13,42	9,49	10,87	12,66	12,93	11,03
51-60 år (12041)	42,02	14,18	8,63	10,70	8,94	8,25	7,29
61-67 år (8062)	65,54	19,95	4,68	3,91	2,65	1,74	1,54
Kjønn							
Menn (23361)	41,10	16,27	5,83	6,22	7,91	10,80	11,87
Kvinner (28248)	32,98	16,00	11,72	13,42	12,90	8,95	4,03
Diagnose							
Annet (17624)	40,75	15,90	8,47	9,51	9,66	8,33	7,38
Muskel og skjelett (26514)	33,60	16,25	9,56	10,82	11,41	10,64	7,71
Psykisk (7471)	37,84	16,17	8,59	9,36	10,24	10,21	7,59

Så langt har vi sett på hva som skjer etter at et sykepengeforløp er avsluttet. Vi vil nå se nærmere på selve sykdomsforløpet, og dets varighet. Spesielt vil vi undersøke hva som bestemmer om et sykdomsforløp som allerede har vart i syv måneder varer hele perioden ut, dvs. at vedkommende også er syk i de neste fem månedene. I noe over halvparten av tilfellene (56,8 %) skjer nettopp dette. På samme måte som tidligere i kapittelet har vi estimert en Logit-modell med mange av de samme forklaringsvariablene som i modellen hvor vi så på sannsynligheten for å være helt ute av registeret tre år senere. Risikopopulasjonen er her personer som har vært registrert

i sykepengeregisteret i 7 måneder. Den avhengige variabelen er 1 hvis personen er registrert med sykepenger i alle de neste 5 månedene og 0 ellers. De fullstendige estimeringsresultatene er gjengitt i appendiks.

Figur 3 viser den beregnede sannsynlighetsfordelingen for å være sykemeldt hele perioden. Vi ser at ingen får predikert mindre enn 35 % , eller mer enn 80 %, sannsynlighet for å være sykemeldt hele perioden. Basert på denne modellen er det altså en stor gruppe som har tilnærmet like stor sannsynlighet for å fortsette sykepengeforløpet i nye fem måneder, som å ikke gjøre det. Dette kan også være en indikasjon på at modellen ikke er "god nok". Det vil si at de observerte kjennetegnene ikke er i stand til å skille mellom dem som har lav og dem som har høy sannsynlighet for å fortsette sykepengeforløpet.

Figur 3

Resultatene er presentert i to tabeller (tabell 12 og 13). Hvor tabell 12 inneholder tidligere syke- og ledighetshistorie, samt diagnosegruppe[11]. Tabell 13 inneholder

[11] Modellen er estimert med 16 diagnosegrupper.

demografiske kjennetegn. Tallene i de to tabellene er altså basert på den samme estimeringen.

Som i tabell 9 er det laget 5 kolonner med tall, hvor de to første kolonnene viser andeler i ulike grupper basert på om man faktisk var registrert med sykepenger i hele perioden eller ikke. De tre neste kolonnene viser andeler i de ulike gruppene etter estimert sannsynlighet for å fullføre sykepengeperioden. Kolonne 3 fra venstre viser de som har lavest sannsynlighet for å være registrert de neste 5 månedene. (Her er det personer som har mindre enn 52 % sannsynlighet). Den neste kolonnen viser andeler for alle som er med i estimeringen, mens kolonnen til høyre viser de som har høy sannsynlighet (over 65 %) for å være registrert i hele perioden.

Når det gjelder sannsynligheten for å *forbli* syk ser vi at i hvilken grad man har mottatt sykepenger tidligere har stor betydning. Graden av tidligere sykepenger er målt ved antall måneder man er registrert som mottaker av slik støtte i de to årene forut for starten av det pågående forløpet. Av de som har høyest sannsynlighet for å fullføre sykepengeløpet er det kun 11,71 % som ikke har mottatt sykepenger siste 24 måneder før forløpet startet. Tilsvarende tall for de med lavest sannsynlighet er 78,03 %.

Tabell 12

Andeler blant de som er syke i 12 mnd og de som ikke er det, samt andeler gruppert fra Logit estimering

	Faktiske prosentandeler		Tall fra Logit estimering		
	Ikke syk 12 mnd. (54548)	**Syk 12 mnd. (71728)**	**Under 52 % (8320)**	**Alle (126276)**	**Over 65 % (10200)**
Prosentandel syk i 12 måneder	43,20	56,80	46,86	56,80	67,27
Antall måneder med sykepenger siste 24 måneder før forløpet startet					
Ikke sykepenger i perioden	54,12	49,33	78,03	51,39	11,71
1 måned	4,17	5,09	0,90	4,69	14,31
2 måneder	10,27	12,44	1,86	11,50	29,36
3 måneder	7,04	7,32	4,95	7,20	6,43
4 måneder	5,74	6,03	3,74	5,90	5,57
5 måneder	4,67	4,63	2,74	4,65	1,48
6 måneder	3,08	3,22	1,89	3,16	2,54
6-12 måneder	8,68	8,57	5,81	8,62	2,36
Over 12 måneder	2,24	3,38	0,08	2,89	26,24
Diagnose					
Fordøyelsesorganer	4,17	2,95	40,00	3,48	0,03
Hjerte- karsystem	6,47	8,53	0,00	7,64	24,60
Muskel- skjelettsystemet	54,25	52,02	25,84	52,99	30,23
Mangler diagnose	1,29	0,69	13,76	0,95	0,00
Nervesystemet	4,35	5,63	0,00	5,08	16,17
Psykisk	17,08	16,99	0,78	17,03	13,15
Andre diagnoser	12,39	13,17	19,62	12,84	15,83
Historie i Aetats registre siste 24 måneder					
Registrert som yrkeshemmet	3,96	6,37	3,91	5,33	6,99
Ikke registrert som arbeidsledig	77,68	75,18	87,02	76,26	44,61
1 måned	2,55	2,53	1,69	2,54	1,65
2 måneder	1,94	1,94	1,19	1,94	1,08
3 måneder	1,72	1,59	2,81	1,64	0,51
4 måneder	1,47	1,40	1,31	1,43	0,66
5 måneder	1,28	1,25	1,01	1,26	0,82
6-12 måneder	6,43	6,42	4,27	6,42	4,16
Over 12 måneder	6,94	9,70	0,70	8,51	46,52

Når det gjelder diagnose er hjerte- karsystem, nervesystemet og psykiske lidelser overrepresentert blant dem som har høy estimert sannsynlighet for å fortsette sykepengeforløpet.

Vi finner også her at i hvilken grad man har vært utsatt for arbeidsledighet de siste 24 månedene før sykepengeforløpet startet har betydning. Personer som har vært svært mye ledig (over 12 måneder) er sterkt overrepresentert blant de med høy estimert sannsynlighet for å forbli sykemeldte, mens de som ikke er registrert som arbeidsledig er overrepresentert i gruppen som har lav estimert sannsynlighet.

Det er ingen dramatiske forskjeller i andelene som fortsetter sykepengeforløpet med hensyn på utdanning og bosted. Dette gjelder både når man ser på de faktiske andelene, og andelene i de ulike estimerte sannsynlighetskategoriene, det vil si når vi har kontrollert for diagnose, syke- og ledighetshistorie.

Tabell 13

Andeler blant de som er syke i 12 mnd og de som ikke er det, samt andeler gruppert fra Logit estimering

	Faktiske prosentandeler		Tall fra Logit estimering		
	Ikke syk 12 mnd. (54548)	**Syk 12 mnd. (71728)**	**Under 52 % (8320)**	**Alle (126276)**	**Over 65 % (10200)**
Demografiske kjennetegn					
Kvinne	48,69	48,51	51,06	48,59	47,39
Ikke-vestlig innvandrer	2,05	2,04	3,22	2,04	2,13
Grunnskole	19,17	19,07	19,92	19,12	18,35
Videregående nivå 1	24,51	24,53	21,80	24,52	24,19
Videregående nivå 2	19,44	19,48	16,37	19,47	20,14
Videregående allmenne fag	11,46	11,75	7,70	11,62	13,32
Høyskole/ universitet under 4 år	10,02	9,64	17,70	9,81	7,27
Universitet 4 år +	13,47	13,70	10,08	13,60	15,58
Mangler utdanning	1,94	1,82	6,42	1,87	1,15
under 26 år	10,50	10,72	7,33	10,62	11,84
26-35 år	25,49	25,90	18,62	25,72	28,62
36-45 år	21,46	21,41	19,25	21,43	21,27
46-50 år	12,56	12,44	13,13	12,49	11,70
51-55 år	11,61	11,37	12,46	11,47	9,21
56-57 år	3,32	3,54	1,78	3,44	4,96
58-59 år	3,31	3,14	7,81	3,21	2,06
60-61 år	2,99	3,04	2,39	3,02	3,50
62-63 år	2,94	2,91	2,80	2,92	2,65
64-65 år	2,94	2,79	9,68	2,86	2,19
Over 65 år	2,87	2,75	4,75	2,81	2,01
Oslo, Akershus	13,71	13,45	17,81	13,57	11,38
Østfold, Hedmark, Oppland	15,02	15,41	10,77	15,24	17,97
Buskerud, Vestfold, Telemark, Agder	19,03	19,09	18,19	19,07	19,49
Rogaland, Hordaland	15,10	14,83	18,23	14,95	14,07
Sogn og fjord., Møre og Romsdal, Trøndelag	22,54	22,66	20,82	22,61	22,96
Nordland, Troms, Finnmark	14,59	14,54	14,09	14,56	14,12

Kapittel 4 Yrkesrettet attføring

Den sterke økningen i antall uførepensjonister de siste årene har ført til at flere har spurt seg om myndighetene i tilstrekkelig grad følger opp personer som står i fare for å forlate arbeidsstyrken på permanent basis. Det virkemiddelet som oftest er fremme i debatten er bruk av yrkesrettet attføring. Det er både hevdet at for få personer deltar på denne typen tiltak, og at de tiltakene som iverksettes ikke i tilstrekkelig grad har den ønskede effekt.

Vi vil i dette kapittelet se nærmere på dem som deltar på attføringstiltak i regi av Aetat. Dette er personer i den hovedtilstanden vi kalte "yrkesrettet attføring" i de foregående kapitlene. Vi benytter to tilnærminger. Den ene er en bakoverskuende analyse hvor vi ser på hva slags historie i trygde- og ledighetsregisteret tiltaksdeltakerne har forut for deltakelse på attføringstiltak. Den andre tilnærmingen er framoverskuende, der vi ser hva som skjer etter at tiltaket er avsluttet. Vi er spesielt interessert i å belyse i hvilken grad personer kommer helt ut av klienttilstanden og tilbake til arbeidslivet etter deltakelse på yrkesrettet attføring. I tillegg er vi interessert i hvor mange, og hvem, som havner i ulike kategorier i trygde- og ledighetsregisteret dersom de ikke kommer tilbake til arbeidslivet. Begge disse tilnærmingene er gjort på populasjoner i 1995. I den framoverskuende analysen studerer vi hva som skjer 1, 12, 24 og 36 måneder etter at et tiltak var avsluttet[12] (i 1995). I den bakoverskuende analysen ser vi på hva som skjedde 1, 12, 24 og 36 måneder før et tiltak startet.

På samme måte som i kapittel 3 oppsummerer vi personenes grad av "suksess" i form av fem gjensidig utelukkende tilstander. Hvis personen mottar uførepensjon er dette hovedtilstand. Hvis personen ikke mottar uførepensjon, men mottar attførings- eller rehabiliteringspenger er "attføring" hovedtilstand. Dersom personen verken mottar uførepensjon eller attførings- /rehabiliteringspenger, men mottar sykepenger er "sykepenger" hovedtilstand. Hvis person ikke mottar noen av disse ytelsene fra folketrygden, men er registrert som arbeidsledig[13] er "arbeidsledig" hovedtilstand.

[12] For at et tiltak skal regnes som avsluttet betinges det på at personen ikke er registrert på yh-tiltak i minst tre måneder.
[13] Arbeidsledig er personer som er helt eller delvis ledige, eller deltar på ordinære arbeidsmarkedstiltak.

Personer som ikke er i noen av disse kategoriene havner i tilstanden ”ikke i registeret”.

Forut for deltagelse på yrkesrettet attføring.

Vi vil først se på hva slags historie i trygde- og ledighetsregisteret personer som starter på et yrkesrettet attføringstiltak har forut for iverksettelsen av et slikt tiltak. Tabell 14 viser at andelen med attførings- eller rehabiliteringspenger (kalles attføring i tabellene) øker jo nærmere tiltakets start man kommer. Det samme gjør andelen som mottar uførepensjon. Andelen som ikke er i registeret, og andelen arbeidsledig, faller når tiltaksstart nærmer seg. Det er imidlertid verdt å merke seg at drøyt halvparten av dem som startet tiltak i 1995 var inne i klientsystemet 3 år før det aktuelle tiltaket startet.

Tabell 14

Viktigste tilstand før påbegynt attføring, prosentandeler

	Attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Sykepenger	Uførepensjon
1 måned før	58,72	9,54	15,27	12,25	4,21
12 måneder før	35,27	14,24	29,49	17,44	3,56
24 måneder før	27,25	16,35	40,23	13,00	3,17
36 måneder før	21,36	16,19	47,97	11,67	2,81

Når man ser på de alderspesifikke tallene i tabell 15 er det først og fremst nivåmessige forskjeller. De yngste har i noe mindre grad vært registrert i systemet tidligere. De er underrepresentert blant dem som har mottatt uførepensjon og sykepenger, men (sterkt) overrepresentert blant dem som har vært registrert som arbeidsledige. Over 18 % av de mellom 20 og 40 år var registrert som arbeidsledige 3 år før de begynte på tiltak for yrkeshemmede.

Tabell 15

Viktigste tilstand før påbegynt attføring, etter alder

	Attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Sykepenger	Uførepensjon
1 mnd før					
20-40 år (16559 personer)	57,20	11,13	16,79	11,99	2,89
41-50 år (6035 personer)	63,12	6,23	11,43	12,59	6,63
51-60 år (2556 personer)	59,62	6,69	13,85	13,03	6,81
12 mnd før					
20-40 år	33,40	16,20	32,78	15,17	2,46
41-50 år	40,18	10,46	23,10	20,55	5,72
51-60 år	36,78	10,68	23,16	23,94	5,44
24 mnd før					
20-40 år	26,14	18,36	42,47	10,88	2,14
41-50 år	31,05	12,18	34,96	16,57	5,24
51-60 år	26,56	13,18	37,44	18,04	4,77
36 mnd før					
20-40 år	20,83	18,14	49,24	9,92	1,87
41-50 år	24,06	12,59	43,86	14,83	4,66
51-60 år	19,37	12,09	48,79	15,38	4,38

Fra tabell 16 ser vi at kvinner i større grad enn menn har mottatt uførepensjon og attførings- /rehabiliterings penger, mens menn i større grad har vært arbeidsledige. Dette kan være en indikasjon på at yrkeshemmingen er noe mer arbeidsmarkedsmotivert for menn, mens den er mer sykdomsrelatert for kvinner.

Tabell 16

Viktigste tilstand før påbegynt attføring, etter kjønn

	Attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Sykepenger	Uførepensjon
1 mnd før					
Menn (14256 personer)	52,56	12,52	18,91	12,68	3,33
Kvinner (11066)	66,66	5,70	10,58	11,70	5,35
12 mnd før					
Menn	31,71	17,78	31,30	16,39	2,81
Kvinner	39,85	9,69	27,16	18,78	4,52
24 mnd før					
Menn	24,80	19,75	40,99	12,06	2,41
Kvinner	30,41	11,98	39,26	14,21	4,15
36 mnd før					
Menn	19,49	19,51	48,13	10,70	2,17
Kvinner	23,78	11,90	47,78	12,91	3,63

Etter deltagelse på yrkesrettet attføring

Vi ønsker å få et bilde av hva som skjer med personer som har avsluttet yrkesrettet attføring. Først og fremst ønsker vi å undersøke i hvilken grad denne gruppen kommer seg ut av en tilstand som trygdet og tilbake til arbeidslivet. Vi vil benytte to tilnærminger for å belyse dette. Den ene tilnærmingen er å undersøke hvor mange, og hvem, som forlater trygderegisteret helt, samt å se på hvilken status de har i dette

registeret hvis de ikke gjør det. Den andre tilnærmingen er å undersøke i hvilken grad disse personene har ordinær lønnsinntekt ca 2 år etter at tiltaket er slutt.

Tabell 17 viser at både andelen som mottar uførepensjon, og andelen som ikke finnes i registeret, øker i tiden etter tiltakets slutt. Andelen med attførings- eller rehabiliteringspenger faller tilsvarende. Totalt 29 % mottar uførepensjon 36 måneder etter avsluttet attføring, mens 43 % er helt ute av registeret.

Tabell 17

Viktigste tilstand etter avsluttet attføring, prosentandeler

	Attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Sykepenger	Uførepensjon
1 måned etter	51,94	8,61	27,51	5,67	6,27
12 måneder etter	30,71	9,62	39,30	5,14	15,23
24 måneder etter	20,74	8,09	42,11	6,25	22,80
36 måneder etter	15,38	5,99	43,22	6,43	28,97

Fra tabell 18 ser man at andelen med hovedtilstand ”uførepensjon” er lavere jo yngre aldersgruppe man ser på, og økende i perioden etter tiltakets slutt for alle aldersgruppene. For den yngste aldersgruppen er andelen som kommer helt ut av en tilstand som trygdet økende etter tiltaket, og knapt 50 % av denne gruppen er helt ute av registeret 3 år etter. Andelen som forlater registeret er lavest for aldersgruppen 52-60 år. Vi ser at kort tid etter tiltakts slutt er det andelen i gruppen med attførings- eller rehabiliteringspenger som dominerer. Når denne faller utover i perioden er det gruppen som kommer ut av registeret, og gruppen som mottar uførepensjon som øker.

Tabell 18

Viktigste tilstand etter avsluttet attføring, etter alder

	Attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Sykepenger	Uførepensjon
1 mnd etter					
20-40 år (15698 personer)	51,45	9,82	29,48	5,05	4,20
41-50 år (6118 personer)	55,05	6,78	23,60	6,13	8,43
51-60 år (2752 personer)	49,67	5,92	24,71	7,96	11,74
12 mnd etter					
20-40 år	32,35	10,98	42,45	4,68	9,54
41-50 år	30,08	8,11	34,72	5,87	21,23
51-60 år	24,31	5,60	32,09	5,96	32,05
24 mnd etter					
20-40 år	23,78	9,16	46,13	6,04	14,89
41-50 år	17,60	6,59	37,59	6,64	31,58
51-60 år	11,77	5,49	29,83	6,80	46,11
36 mnd etter					
20-40 år	18,66	6,77	48,17	6,36	20,05
41-50 år	11,70	4,92	36,99	6,90	39,49
51-60 år	5,89	4,03	29,22	6,00	54,87

I tabell 19 er det vist andeler i de ulike tilstandene etter kjønn. Tabellen viser at menn er underrepresentert blant dem med uførepensjon, og overrepresentert blant dem som forlater registeret. Andelen menn som forlater registeret er drøyt 30% høyere enn andelen kvinner. I tillegg ser vi at menn i mye større grad enn kvinner ender opp som arbeidsledige etter avsluttet yrkesrettet attføring.

Tabell 19

Viktigste tilstand etter avsluttet attføring, etter kjønn

	Attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Sykepenger	Uførepensjon
1 mnd etter					
Menn (14372 personer)	45,92	10,51	32,44	6,25	4,88
Kvinner (10422 personer)	60,26	5,98	20,73	4,86	8,18
12 mnd etter					
Menn	27,68	11,32	43,29	5,42	12,29
Kvinner	34,90	7,27	33,79	4,76	19,28
24 mnd etter					
Menn	18,60	9,64	46,20	6,39	19,17
Kvinner	23,70	5,97	36,47	6,05	27,81
36 mnd etter					
Menn	13,92	7,06	48,15	6,38	24,50
Kvinner	17,40	4,53	36,43	6,50	35,15

Man kunne kanskje tro at forskjellene mellom menn og kvinner som er vist i tabell 19, skyldes at aldersammensetningen mellom kjønnene er forskjellig. I tabell 20 presenterer vi derfor aldersspesifikke tall for menn og kvinner. Tabellen viser at konklusjonene fra tabell 19 ikke kan forklares av ulik aldersammensetning. I alle de tre aldersgruppene er menn overrepresentert blant gruppen som forsvinner fra trygdregisteret, og blant de arbeidsledige. Kvinner er overrepresentert blant dem med uførepensjon. Unge menn er de som i størst grad kommer seg helt ut av registeret. 53% av denne gruppen er ikke i trygde- eller ledighetsregisteret tre år etter tiltaket. Tisvarene tall for kvinner mellom 51 og 60 år er 24%. Nesten 62 % av denne gruppen mottar uførepensjon 3 år etter den yrkesrettede atføringen, mens tilsvarende tall for menn fra 20-40 år er knapt 17%.

Tabell 20

Viktigste tilstand etter avsluttet attføring, etter kjønn, gitt aldersgruppe

	Attføring	Arbeidsledig	Ikke i registeret	Sykepenger	Uførepensjon
20-40 år					
1 mnd etter					
Menn (9487 personer)	44,44	11,77	34,61	5,58	3,60
Kvinner (6211 personer)	62,16	6,83	21,66	4,23	5,12
12 mnd etter					
Menn	27,76	12,83	46,52	4,90	7,99
Kvinner	39,35	8,15	36,24	4,35	11,91
24 mnd etter					
Menn	20,39	10,80	50,35	5,99	12,47
Kvinner	28,96	6,65	39,69	6,12	18,58
36 mnd etter					
Menn	16,14	7,87	53,02	6,24	16,73
Kvinner	22,51	5,09	40,75	6,54	25,12
41-50 år					
1 mnd etter					
Menn (3167 personer)	50,93	8,37	27,60	6,88	6,22
Kvinner (2951 personer)	59,47	5,08	19,32	5,32	10,81
12 mnd etter					
Menn	29,21	9,57	38,05	6,25	16,92
Kvinner	31,01	6,54	31,14	5,46	25,86
24 mnd etter					
Menn	17,21	7,89	40,89	7,29	26,71
Kvinner	18,03	5,18	34,06	5,93	36,80
36 mnd etter					
Menn	11,40	5,87	41,52	7,01	34,20
Kvinner	12,03	3,90	32,12	6,78	45,17
51-60 år					
1 mnd etter					
Menn (1571 personer)	46,34	7,32	28,96	8,72	8,66
Kvinner (1181 personer)	54,11	4,06	19,05	6,94	15,83
12 mnd etter					
Menn	25,40	6,11	35,01	6,62	26,86
Kvinner	22,86	4,91	28,20	5,08	38,95
24 mnd etter					
Menn	11,90	6,24	32,91	7,19	41,76
Kvinner	11,60	4,49	25,74	6,27	51,91
36 mnd etter					
Menn	6,62	4,58	32,85	6,11	49,84
Kvinner	4,91	3,30	24,39	5,84	61,56

Lønnsinntekt etter avsluttet yh-tiltak.

Vi vil for gruppen som avslutter yrkesrettet attføring se på i hvilken grad de har ordinær lønnsinntekt etter at attføringstiltaket ble avsluttet. Også for denne gruppen er det summen av kode 111A i lønns- og trekkoppgavene for ligningsåret 1997 som er lagt til grunn. Tabell 21 viser at nesten 40% ikke har noen form for ordinær lønnsinntekt to år etter tiltakets slutt, mens drøyt 32% tjente over 100 000 kroner i løpet av året. Rundt 42 % har en lønnsinntekt på over 50 000.

Vi vil også i denne sammenhengen minne om at enkelte kan være selvstendig næringsdrivende, og dermed være i arbeid, og at denne gruppen ikke vil motta ordinær lønnsinntekt. I tillegg kan deltakere på arbeidsmarkedstiltak med lønnstilskudd motta slik inntekt til tross for at de defineres som arbeidsledige i denne sammenhengen. Inntekten er altså ikke helt presist observert, men gir en god indikasjon på hvor mange som kommer tilbake til jobb.

Tabell 21

Lønnsinntekt to år etter avsluttet yh-tiltak

Lønnsinntekt i kroner	**Antall**	**Prosentandel**
Ingen lønnsinntekt	9554	38,53
1- 50000	4897	19,75
50-100 000	2268	9,15
100- 150 000	2137	8,62
150-200 000	2527	10,19
200-250000	2246	9,06
Over 250 000	1165	4,70

Tidligere i kapittelet viste vi at andelene som kom helt ut av trygdetilstanden i stor grad varierte med alder og kjønn. I tabell 22 viser vi lønnsinntekt etter alder og kjønn. På samme måte som andelen som forblir i trygderegisteret øker med alder, øker også andelen helt uten lønnsinntekt med alder. Kvinner er overrepresentert blant dem uten lønnsinntekt, men forskjellen mellom kjønnene er mye mindre enn tallene i tabell 19 skulle tilsi. Vi ser også at kvinner er overrepresentert i de tre lavest inntektsgruppene, og underrepresentert i de tre øverste. Alt i alt kan det se ut som om en stor andel kombinerer arbeid og trygd i perioden etter yrkesrettet attføring, og at dette i noe større grad gjelder kvinner enn menn.

Tabell 22

Lønnsinntekt to år etter avsluttet yh-tiltak (Inntekt 1997), prosentandeler etter alder og kjønn

	0	1- 50000	50-100 000	100- 150 000	150-200 000	200-250000	Over 250 000
Alder							
20-40 år (15698)	36,62	21,19	9,16	8,60	10,29	9,17	4,97
41-50 år (6118)	40,26	16,75	9,37	8,68	10,82	9,55	4,58
51-60 år (2752)	44,66	18,53	8,54	8,36	8,58	7,74	3,60
Kjønn							
Menn (14372)	36,25	19,51	8,18	7,70	10,53	10,87	6,97
Kvinner (10422)	41,68	20,08	10,49	9,89	9,73	6,56	1,56

Kapittel 5 Uførepensjonistenes historie.

Vi vil i dette kapittelet se på hva slags trygdehistorie nye uførepensjonister har bak seg, og i hvilken grad det ble iverksatt tiltak i regi av det offentlige for å forebygge uføretrygd. Siktemålet er dels å se om vi kan kaste lys over de utløsende årsaker til at personer til syvende og sist blir uføretrygdet, og dels å se om myndighetene i praksis følger opp arbeidslinjens idé om å prøve ut alternativer til uføretrygd før eventuelt trygdevedtak fattes.

De to største diagnosegruppene når det gjelder nye uføre er "psykiske lidelser" og "muskel- og skjelett sykdommer". Vi har derfor valgt å skille ut disse gruppene spesielt i presentasjonen som følger. Alle andre diagnoser er slått sammen til en gruppe. På samme måte som i de foregående kapitlene inneholder tabellene som presenteres prosentandeler. Antallet i hver tilstand er angitt i parentes.

I henhold til eksisterende retningslinjer skal det vurderes om en det er hensiktsmessig å sende personer på attføringstiltak før det eventuelt fattes vedtak om tilståelse av uføretrygd. Trygdeetaten skal vurdere om den enkelte søker oppfyller de generelle betingelsene for yrkesrettet attføring, og Aetat fikk i 1994 ansvaret for planlegging og gjennomføring av attføringen for alle yrkeshemmede. Vi ønsker å finne hvor mange som har vært på slik utredning, hvor mange som har deltatt på tiltak, og hvilket omfang disse tiltakene har hatt. Ved å studere nye uførepensjonistene i år 2000, kan vi se i hvilken grad disse personene har deltatt på tiltak i løpet av en drøy femårsperiode, samt undersøke hvor mange som er registrert som yrkeshemmede i Aetats registre.

I følge våre tall var det 28091 nye uførepensjonister i år 2000[14]. 64% av disse var over 50 år, og 55% var kvinner. Fra tabell 23 ser vi at andelen som deltok på yrkesrettet attføring før de ble uføretrygdet er høyere jo lavere aldersgruppe man ser på. Lengde er delt inn i 7 ulike kategorier fra ingen registrerting til registrering i mer enn 36 måneder. Av de yngste (20-40 år) er det knapt 47% som ikke har deltatt på

[14] Det "offisielle" tallet fra Trygdeetaten er 29679. Forskjellen kan skyldes hvordan nye uføre defineres, og at vi har betinget på at personen skal gjenfinnes i registeret for demografiopplysninger. Dvs. være bosatt i Norge i løpet av perioden 1992-1997, og over 16 år gammel i 1997.

”vanlig” yrkesrettet attføring forut for uførepensjonering. Personer som kun har deltatt på varig vernede tiltak inngår ikke i dette tallet. Nesten 10 % har deltatt på ordinær attføring i mer enn 3 år i den perioden vi ser på. Hvis alle tiltak inkluderes, det vil si ordinære arbeidsmarkedstiltak og ordinære attføringstiltak, er det 36 % i denne aldersgruppen som ikke har deltatt på noen form for slike tiltak i denne 5 års perioden. Tiltaksandelen er noe høyere for menn enn for kvinner. Menn er også overrepresentert blant dem som har vært lenge på tiltak.

Andelen som registreres som yrkeshemmet varierer sterkt med alder, og er mye høyere for yngre enn for eldre. Likevel er det drøyt 37% av dem som er 40 år eller yngre som aldri har vært registrert som yrkeshemmet i Sofa-søker registeret i den aktuelle perioden.

Når det gjelder mottak av sykepenger forut for uførepensjoneringen er det en stor andel som ikke har mottatt sykepenger, spesielt i den yngste aldersgruppen. Dette skyldes at vi, pr i dag, bare har opplysninger om sykepenger for perioden 1992-1998. Mange av de nye uføre kan ha mottatt sykepenger i 1999 og år 2000.

Tabell 23 Tiltak forut for uførepensjon etter alder og kjønn. Nye uføre år 2000[15].

	Prosentandeler etter alder og kjønn (antall i parentes).					
	Alder				Kjønn	
	20-40 år (4216)	41-50 år (5779)	51-60 år (11353)	61-67 år (6743)	Menn (12724)	Kvinner (15367)
Antall måneder			**Yrkesrettet attføring**[16]			
0	46,85	64,46	84,14	96,87	76,12	78,73
1-6	10,93	10,09	5,65	1,11	6,57	6,02
7-12	9,72	8,38	3,87	0,65	5,11	4,73
13-18	7,47	5,49	2,07	0,40	3,32	3,07
19-24	6,64	3,37	1,47	0,19	2,51	2,19
24-36	8,68	4,52	1,86	0,49	3,43	2,83
36+	9,70	3,70	0,94	0,28	2,94	2,44
	100	100	100	100	100	100
Antall måneder			**Alle tiltak**[17]			
0	36,17	55,94	77,39	90,86	67,60	72,03
1-6	14,09	13,25	8,72	3,90	9,86	8,84
7-12	12,07	10,42	5,40	2,34	7,27	6,23
13-18	8,61	6,47	2,96	1,16	4,34	3,90
19-24	7,61	3,91	1,93	0,50	3,04	2,69
24-36	10,39	5,57	2,37	0,79	4,30	3,48
36+	11,05	4,43	1,23	0,44	3,58	2,84
Antall måneder			**Antall måneder med sykepenger**[18]			
0	39,71	20,92	18,10	25,39	25,06	22,53
1-6	10,93	11,94	18,74	29,04	20,53	17,08
7-12	9,89	13,51	18,51	18,69	16,57	15,96
13-18	22,25	27,25	23,45	14,93	20,69	23,09
19-24	9,08	13,38	11,07	6,67	8,94	11,23
24-36	7,50	11,56	9,00	4,61	7,16	9,15
36+	0,64	1,44	1,12	0,67	1,06	0,96
			Registrert som yrkeshemmet[19]			
Ikke registrert	37,43	56,51	79,09	95,71	70,23	73,80
Registrert	62,57	43,49	20,91	4,29	29,77	26,20

[15] Nye uføre år 2000 er personer som ikke mottok uførepensjon i løpet av 1999, men som mottok slik støtte en eller annen gang i løpet av år 2000. For "Tiltak for yrkeshemmede", "Alle tiltak" og "Registrert som yrkeshemmet" telles det tilbake f.o.m. januar 1994 til måneden forut for uførepensjon i år 2000. For "Antall måneder med sykepenger" telles det f.o.m. 1994 t.o.m. desember 1998.

[16] Her inngår alle tiltak for yrkeshemmede med unntak av "varig vernede tiltak".

[17] "Alle tiltak" er tiltak for yrkeshemmede (med unntak av varig vernede tiltak), og ordinære arbeidsmarkedstiltak.

[18] En person er registrert med sykepenger en måned hvis man har mottatt sykepenger en eller annen gang i løpet av denne måneden.

[19] En person er registrert som yrkeshemmet hvis han/hun er registrert med YH kode i Aetats registre. Dette inkluderer alle som deltar på et eller annet tiltak for yrkeshemmede i perioden, yrkeshemmede personer som er under utredning for slike tiltak, og yrkeshemmede som venter på tiltak.

Tabell 24 vise andeler på tiltak forut for uførepensjonering etter diagnose. Personer med psykiske lidelser er overrepresentert blant tiltaksdeltakerne. Det er også en større andel av denne gruppen som er registrert som yrkeshemmet. Årsaken til de store forskjellene er til en viss grad at nye unge uførepensjonister er overrepresentert blant personer med psykiske lidelser. Tabell 25 viser imidlertid at de med psykiske lidelser oftere kommer på tiltak, uansett aldersgruppe.

Tabell 24. Tiltak forut for uførepensjon etter diagnosegruppe. Nye uføre år 2000.

	Prosentandeler etter diagnose (antall i parentes)			
	Psykiske lidelser[20] (6266)	Muskel/ skjelett lidelser (9770)	Andre diagnoser (10123)	Mangler diagnose (1932)
Antall måneder		**Yrkesrettet attføring**		
0	65,94	79,70	81,56	83,28
1-6	7,77	7,08	4,90	4,45
7-12	7,31	4,80	3,75	3,62
13-18	4,88	2,96	2,52	2,28
19-24	4,18	1,57	2,04	1,71
24-36	5,15	2,47	2,61	2,23
36+	4,76	1,42	2,62	2,43
Antall måneder		**Alle tiltak**		
0	55,57	73,67	74,27	76,24
1-6	11,89	9,37	8,04	7,19
7-12	9,51	6,43	5,45	5,49
13-18	6,22	3,69	3,36	3,11
19-24	4,68	2,14	2,54	2,12
24-36	6,45	2,96	3,28	2,95
36+	5,68	1,74	3,06	2,90
Antall måneder		**Antall måneder med sykepenger**		
0	32,21	16,56	24,84	25,83
1-6	13,65	18,50	21,64	19,88
7-12	13,47	17,21	17,01	16,20
13-18	21,43	24,12	20,73	19,82
19-24	9,96	12,29	8,43	9,58
24-36	8,33	9,90	6,68	7,87
36+	0,96	1,42	0,66	0,83
		Registrert som yrkeshemmet		
Ikke registrert	58,98	74,28	77,12	78,52
Registrert	41,02	25,72	22,88	21,48

[20] Omfatter ikke psykisk utviklingshemmede.

Tabell 25

Prosentandel på en eller annen form for tiltak etter diagnose, gitt alder

20-40 år

	Psykiske lidelser (1925)	Muskel-/ skjelett lidelser (696)	Andre lidelser (1352)	Mangler diagnose (243)
Ikke tiltak	33,51	39,08	37,72	40,33
Tiltak	76,49	70,92	72,28	69,67

41-50 år

	Psykiske lidelser (1751)	Muskel-/ skjelett lidelser (1910)	Andre lidelser (1793)	Mangler diagnose (325)
Ikke tiltak	50,54	55,34	61,68	56,92
Tiltak	59,46	54,66	48,32	53,08

51-60 år

	Psykiske lidelser (1874)	Muskel-/ skjelett lidelser (4487)	Andre lidelser (4301)	Mangler diagnose (691)
Ikke tiltak	70,44	76,67	80,63	80,75
Tiltak	39,56	33,33	29,37	29,25

61-67 år

	Psykiske lidelser (716)	Muskel-/ skjelett lidelser (2677)	Andre lidelser (2677)	Mangler diagnose (673)
Ikke tiltak	88,27	90,74	90,92	93,91
Tiltak	21,73	19,26	19,08	16,09

Utstøting fra arbeidslivet.

Den såkalte utstøtingsmodellen tar utgangspunkt i at det er forhold på arbeidsmarkedet som er årsaken til at så mange havner på trygd. Se Hansen (1998) for en oversikt over denne litteraturen. Det er hevdet at blant annet økte effektivitets- og fleksibilitetskrav har ført til at en gruppe mennesker har problemer med å få, eller beholde, lønnet arbeid. Krokstad et. al. (2002) finner at bakgrunnsvariable som yrke, utdanning og inntekt har stor betydning for hvem som havner i denne gruppen, det vil si at disse faktorene har stor betydning for hvem som blir uførepensjonister.

Det å skulle gi et eksakt svar på i hvilken grad utstøtingsmekanismer i arbeidslivet er årsak til den økende andelen uførepensjonister er vanskelig, og vi har ingen ambisjoner om å gjøre dette i denne omgang. Vi mener imidlertid at ved å studere ledighetshistorien til ulike grupper forut for uførepensjoneringen vil man få en viss

pekepinn både på hvor stort problemet er, og hvilke grupper som rammes spesielt. Stor grad av ledighetserfaring forut for eventuell uføretrygding kan i noen grad være en indikasjon på at uføretrygdingen er arbeidsmarkedsrelatert, dvs. at den skyldes problemer med å skaffe seg passende arbeid under de rådende forhold på arbeidsmarkedet, snarere enn et fullstendig fravær av evne til å arbeide.

For å få en så lang observasjonsperiode som mulig, ser vi på nye uførepensjonister i år 2000. Dette gir oss muligheten til å studere ledighetshistorien til hvert individ i 11 år forut for eventuell uføretrygding.

Vi vil belyse mulige arbeidsmarkedsrelaterte utstøtingsmekanismer på to måter. Den ene er å se på i hvor stor grad, og for hvem arbeidsledighet er første observerte status i det koblede registeret. Den andre er å se på hvor mye arbeidsledighet personene har vært utsatt for totalt. Det er verdt å understreke at arbeidsledighet bare er en av flere former for utstøting, og at retningen på kausaliteten kan være usikker.

Vi undersøker i hvilken grad, og for hvem, arbeidsledighet er *første observerte registrering* i perioden januar 1992 til desember 1998. Dette betyr at vi undersøker om ledighet inntraff før det er registrert noen form for sykdom. Den aktuelle perioden er valgt fordi vi per i dag har alle typer data for dette tidsrommet. I denne perioden kan personene ha mottatt sykepenger, attføringspenger, foreløpig uførepensjon, ha vært på yrkesrettet attføring og vært registrert som arbeidsledig.

Tabell 26 viser at andelen som starter med ledighet er større jo yngre aldersgruppe man ser på. I den yngste aldersgruppen er det over 42% som har ledighet som sin første registreing i registeret. Denne andelen er over dobbelt så stor som for gruppen 51-60 år. Andelen er noe større for menn enn for kvinner. Dette er konsistent med tidligere funn hvor vi så at menn i større grad var arbeidsledige både før og etter yrkesrettet attføring ble iverksatt. Det kan imidlertid tenkes at de store forskjellene mellom aldersgruppene skyldes at mange registrerer seg som arbeidsledige rett etter avsluttet utdanning som et ledd i jobbsøkingen.

Tabell 26. Starter "klientkarrieren" med ledighet, etter kjønn og alder.

	Prosentandeler som starter/ ikke starter med ledighet					
	Alder				Kjønn	
	20-40 (4216)	41-50 (5779)	51-60 (11353)	61-67 (6743)	Menn (12742)	Kvinner (15367)
Starter ikke med ledighet	57,35	73,37	80,81	83,78	73,91	78,59
Starter med ledighet	42,65	26,63	19,19	16,22	26,09	21,41

I den neste tabellen (tabell 27) studerer vi andeler som har arbeidsledighet som første registrerte status etter medisinsk diagnose da uførepensjon ble innvilget. Tabellen viser at de med psykiske lidelser er (sterkt) overrepresentert blant dem som starter med arbeidsledighet i perioden.

Tabell 27

	Prosentandel som starter med ledighet etter diagnose			
	Psykiske lidelser (6266)	Muskel/skjelett lidelser (9770)	Andre diagnoser (10123)	Mangler diagnose (1932)
Starter ikke med ledighet	67,79	79,84	78,14	78,83
Starter med ledighet	32,21	20,16	21,86	21,17

Det at personer med psykiske lidelser er overrepresentert kan skyldes aldersammensetning. Hvis det i hovedsak er unge som får denne diagnosen kan det tenkes at det er dette som driver resultatene. I tabell 28 presenteres andeler som starter/ ikke starter med ledighet for de ulike diagnosegruppene, betinget på aldersgruppe. Tabellen viser at det først og fremst er for de to yngste aldersgruppene, det vil si de under 50 år, at de med psykiske lidelser er overrepresenter blant dem som starter med arbeidsledighet. Forskjellen er størst for den yngste gruppen hvor over halvparten har arbeidsledighet som første registrering. Av de eldste som ble uførepensjonert med denne diagnosen er det tilsvarende tallet 16,5 %

Tabell 28

Prosentandeler som starter/ ikke starter med ledighet for ulike diagnosegrupper, gitt alder

	Starter ikke med ledighet	Starter med ledighet
20-40 år		
Muskel skjelett lidelser (696)	66,81	33,19
Psykiske lidelser (1925)	49,35	50,65
Annet (1595)	62,88	37,12
41-50 år		
Muskel skjelett lidelser (1910)	77,02	22,98
Psykiske lidelser (1751)	69,05	30,95
Annet (2118)	73,65	26,35
51-60 år		
Muskel skjelett lidelser (4487)	81,17	18,83
Psykiske lidelser (1874)	79,56	20,44
Annet (4992)	80,95	19,05
61-67 år		
Muskel skjelett lidelser (2677)	83,00	17,00
Psykiske lidelser (716)	83,52	16,48
Annet (3350)	84,45	15,55

Så langt har vi sett på hvem som starter med arbeidsledighet. Vi vil nå flytte fokuset til *hvor mye* arbeidsledighet ulike grupper har vært utsatt for forut for uførepensjoneringen. Vi studerer perioden fra 1989 til 1999 (11 år), og ser i hvilken grad personer har vært registrert som arbeidsledige i denne perioden. Vi grupperer antall måneder med arbeidsledighet i 7 grupper, og viser hvor stor prosentandel av ulike grupper (etter alder, kjønn og diagnose) som befinner seg i hver av disse.

I tabell 29 viser vi prosentandeler i hver gruppe etter alder og kjønn. Andelen som ikke har vært utsatt for ledighet i løpet av de siste 11 årene er lavest for den yngste aldersgruppen. Denne gruppen er også overrepresentert blant dem som har vært utsatt for mest ledighet. Så mye som 17 prosent av personene i den yngste aldersgruppen har vært ledige i 3 år eller mer i løpet av denne perioden[21].

Tabell 29

Hvor lenge arbeidsledig forut for uførepensjoneringen etter alder og kjønn. Nye uføre 2000

Antall måneder ledig 1989-1999	20-40 år (4216)	41-50 år (5779)	51-60 år (11353)	61-67 år (6743)	Menn (12724)	Kvinner (15367)
Ingen ledighet	29,91	46,77	62,12	71,53	53,03	59,16
1-6 mnd.	17,50	14,09	10,90	7,56	13,01	10,70
7-12 mnd.	10,08	7,58	5,11	3,66	6,70	5,45
13-18 mnd.	8,25	5,35	3,62	2,18	4,43	4,24
19-24 mnd.	6,76	4,55	3,36	2,12	3,88	3,77
24-36 mnd.	10,44	6,80	4,06	3,06	5,49	5,22
Mer enn 36 mnd.	17,05	14,86	10,83	9,89	13,45	11,47

[21] Helt ledige, delvis sysselsatte og deltaker på ordinære arbeidsmarkedstiltak regnes som ledige

For å få en sammenligningsgruppe trekker vi en kontrollgruppe med like mange personer i hver alderskategori som blant de nye uføre. Denne gruppen trekkes fra personer som var bosatt i Norge i perioden 1993-1997. Andelen som ikke har vært utsatt for ledighet viser seg å være ca 10 prosentpoeng høyere i kontrollgruppen sammenlignet med de nye uførepensjonistene. Andelen som har vært ledig i 3 år eller mer er ca dobbelt så stor blant de uføretrygdene som i kontrollgruppen. Det ser altså ut som de nye uføre i vesentlig større grad har vært utsatt for ledighet enn det som er vanlig i resten av befolkningen.

Tabell 30

Ledighet etter alder, kontrollgruppe

Antall mnd. ledig 1989-1999	20-40 år (4216)	41-50 år (5779)	51-60 år (11353)	61-67 år (6743)
Ingen ledighet	39,23	65,06	72,57	80,59
1-6 mnd.	21,89	11,61	9,34	6,33
7-12 mnd.	10,63	5,05	3,95	2,15
13-18 mnd.	7,54	4,12	2,49	1,44
19-24 mnd.	5,24	2,39	2,35	1,59
24-36 mnd.	6,38	3,75	3,11	1,96
Mer enn 36 mnd.	9,08	8,01	6,18	5,95

I neste tabell vi se hvordan ledighetshistorie avhenger av årsaken til uførepensjoneringen, det vil si etter medisinsk diagnose. Fra tabell 31 ser vi at de med psykiske lidelser er underrepresentert blant dem som ikke har vært utsatt for ledighet i perioden. Disse er også (sterkt) overrepresentert blant dem som har vært ledige i 36 måneder eller mer.

Tabell 31 Ledighet etter diagnose

Antall mnd. ledig 1989-1999	Psykiske lidelser (6266)	Muskel/skjelett lidelser (9770)	Andre diagnoser (10123)	Mangler diagnose (1932)
Ingen ledighet	43,90	60,36	59,62	59,83
1-6 mnd.	13,31	11,04	11,62	10,92
7-12 mnd.	7,15	5,51	5,76	6,26
13-18 mnd.	6,11	4,05	3,69	3,21
19-24 mnd.	5,04	3,29	3,58	3,83
24-36 mnd.	7,68	4,50	4,80	4,81
Mer enn 36 mnd.	16,80	11,25	10,94	11,13

Som vist i tabell 29 avhenger hvor mye ledighet man har vært utsatt for (sterkt) av alder ved uførepensjoneringstidspunktet . Alderssammensetningen i de ulike diagnosegruppene kan derfor tenkes å påvirke forskjellene mellom de ulike diagnosegruppene. Tabellene 32- 34 viser ledighetshistorie etter alder for hver av de tre diagnosegruppene. Med unntak av den øverste alderskategorien er personer med psykiske lidelser underrepresentert blant dem som er helt uten ledighetserfaring. De er også overrepresentert blant dem som har vært svært mye ledig. Tabellene viser også at når man kontrollerer for diagnosegruppe er andelen som har vært utsatt for ledighet høyere jo laver aldersgruppe man studerer. De yngste er fremdeles overrepresentert blant dem som har vært utsatt for mye arbeidsledighet.

Tabell 32

Varighet mot alder, gitt at diagnosen er psykiske lidelser

Antall måneder	20-40 år (1925)	41-50 år (1751)	51-60 år (1874)	61-67 år (716)
0	23,90	40,09	57,74	70,81
1-6	17,09	13,82	11,42	6,84
7-12	10,39	7,71	4,80	3,21
13-18	9,09	6,00	4,38	2,93
19-24	7,69	4,91	3,79	1,54
24-36	11,48	7,88	4,96	4,05
36+	20,36	19,59	12,91	10,61

Tabell 33

Varighet mot alder, gitt diagnose er muskel-/skjelett lidelser

Antall måneder	20-40 år (696)	41-50 år (1910)	51-60 år (4487)	61-67 år (2677)
0	36,64	50,52	62,40	70,12
1-6	16,81	14,19	10,74	7,81
7-12	8,91	7,85	5,10	3,62
13-18	7,61	5,39	3,83	2,54
19-24	4,60	4,24	3,21	2,39
24-36	10,20	5,71	4,01	2,99
36+	15,23	12,09	10,70	10,53

Tabell 34

Varighet mot alder, gitt diagnose er "andre lidelser"

Antall måneder	20-40 år (1352)	41-50 år (1793)	51-60 år (4301)	61-67 år (2677)
0	34,99	49,69	63,38	72,66
1-6	18,34	14,11	11,02	7,51
7-12	10,13	7,14	5,07	3,74
13-18	7,25	4,96	3,26	1,76
19-24	6,29	4,24	3,42	2,02
24-36	9,39	6,58	3,79	2,91
36+	13,61	13,27	10,07	9,41

Kapittel 6 Oppsummering og konklusjon

Vi har i denne rapporten fokusert på strømmene mellom arbeid, arbeidsledighet, sykdom, attføring og uføretrygd. I tillegg til å beskrive strømmene i trygderegisteret har vi fokusert på hva som skjer etter langtidssykemelding, hva slags historie deltakere på yrkesrettet attføring har forut for iverksettelsen av tiltaket, og hva som skjer etter tiltakets slutt. Til slutt har vi studert historien til nye uførepensjonister.

En betydelig andel av de langtidssykemeldte har problemer med å komme helt ut av en tilstand som trygdet og tilbake i fulltidsjobb. De yngste kommer i størst grad ut av klienttilstanden, men selv blant 20-40 åringer er det ca 45% av de langtidssykemeldte (dvs. personer med sykdomsforløp ut over et halvt år) som fortsatt mottar en eller annen form for trygdeytelse hele tre år etter at sykdomsforløpet ble avsluttet. Personer med psykiske lidelser er overrepresentert blant dem som ikke kommer tilbake til jobb. I tillegg har vi sett at utsiktene til å komme tilbake i arbeid er dårligere jo mer omfattende sykdoms- og arbeidsledighetshistorie man bringer med seg fra tidligere år. Det ser ut til å være et betydelig samspill mellom arbeidsmarkedsproblemer og helseproblemer.

Deltakere på yrkesrettet attføring har i stor grad vært registrert som trygdede eller arbeidsledige forut for attføringen. For dem som startet tiltak i 1995 var over halvparten av deltakerne registrert som trygdemottakere allerede 3 år før tiltaket startet. Yrkesrettet attføring ser i liten grad ut til å være en ”åpen port” tilbake til det ordinære arbeidslivet. Blant de som avsluttet slike tiltak i 1995 var det 43% som ikke mottok trygd så lenge som 3 år senere. Nesten 40% hadde ingen form for ordinær lønnsinntekt to år etter avsluttet tiltak.

Blant nye uførepensjonister er andelen som har deltatt på yrkesrettet attføring større jo yngre aldersgruppe man ser på. I følge våre tall er det imidlertid drøyt 37 % av nye uføretrygdede under 40 år som ikke har vært registrert som yrkeshemmede i Aetats registre. Personer med psykiske lidelser har i større grad enn personer med andre diagnoser deltatt på tiltak. Dette resultatet holder seg også når det kontrolleres for forskjeller i alderssammensetningen. Vi finner indikasjoner på at nye uføre i større

grad enn andre har vært utsatt for arbeidsledighet. Dette gjelder for alle aldersgrupper, og for personer med diagnosen psykiske lidelser spesielt. En betydelig andel, spesielt blant de unge, har arbeidsledighet som første registrerte tilstand i registeret. Dette kan være en indikasjon på at personer som har problemer med å få fotfeste i arbeidslivet ”tvinges over” på uføretrygd.

Referanser

Gjesdal S. og E. Bratberg (2001) Diagnosis and duration in sickness- absence as predictors for disability pension. Working Paper Department of Economics, University of Bergen.

Hansen, H-T (1998) Trygd- En midlertidig bro. eller en vei ut av arbeidsmarkedet? Snf-rapport nr.16/98.

Krokstad, S., R. Johnsen og S. Westin (2002) Medisinske og ikke-medisinske risikofaktorer for uførepensjon. Tidsskr Nor Lægeforen nr. 15.

Maddala, G. S. (1983) Limited Dependent and Qualitative Variables in Econometrics. Econometric Society Monographs, Cambridge University Press.

NOU (2000:27) Sykefravær og uførepensjonering. Et inkluderende arbeidsliv.

Trygdeetaten (Rapport 01/2000) Basisrapport 1999.

Appendiks

Tabell 35

Estimert modell, Helt ute av registeret gitt langtidssykemelding

	Estimat	Standardavvik
Konstantledd	1,285	0,076
Antall mnd syk		
7 måneder	ref.	
8-9 måneder	-0,111	0,038
10-11 måneder	-0,342	0,038
12-13 måneder	-1,215	0,033
14-15 måneder	-1,376	0,036
16-17 måneder	-1,534	0,043
18 mnd eller mer	-1,586	0,060
Antall mnd ledig		
Ikke ledig	ref.	
1-2 måneder	-0,122	0,035
3-4 måneder	-0,177	0,041
5-6 måneder	-0,291	0,048
7-8 måneder	-0,338	0,051
9-12 måneder	-0,561	0,037
13 måneder eller mer	-0,602	0,036
Demografiske kjennetegn		
Kvinne	-0,271	0,017
Ikke-vestlig innvandrer	-0,336	0,051
Grunnskole	-0,205	0,032
Videregående nivå 1	-0,126	0,030
Videregående nivå 2	0,013	0,033
Videregående allmenne fag	ref.	
Høyskole/ universitet under 4 år	0,265	0,042
Universitet 4 år +	0,471	0,040
Mangler utdanning	0,021	0,062
Oslo, Akershus	ref.	
Østfold, Hedmark, Oppland	-0,133	0,027
Buskerud, Vestfold, Telemark, Agder	-0,174	0,026
Rogaland, Hordaland	-0,088	0,029
Sogn og fjord., Møre og Romsdal, Trøndelag	-0,170	0,028
Nordland, Troms, Finnmark	-0,376	0,030
Under 26 år	0,181	0,035
26-35 år	0,141	0,022
36-45 år	ref.	
46-50 år	-0,198	0,023
51-55 år	-0,471	0,025
Diagnosegruppe		
Allment	ref.	
Blod	0,567	0,113
Fordøyelsesorganer	0,297	0,075
Øye	-0,091	0,129
Øre	-0,103	0,133
Hjerte- karsystem	0,000	0,071
Muskel- skjelettsystemet	0,119	0,061
Mangler diagnose	0,288	0,073
Nervesystemet	-0,437	0,070
Psykisk	-0,189	0,064
Luftveier	0,080	0,078
Hud	0,126	0,084
Endokrine, metablolske, ernæring	-0,041	0,095
Urinveier	0,405	0,123
Kvinnelig kjønnsorganer	0,806	0,088
Mannlige kjønnsorganer	0,754	0,216
Året 1995 (1994 er referanse)	-0,008	0,017

Tabell 36

Estimert modell, sykemeldt i 12 måneder gitt at forløpet har vart i 6 måneder

	Estimat	Standardavvik
Konstantledd	0,064	0,066
Antall måneder med sykepenger før forløpet		
Ikke sykepenger i perioden	ref.	
1 måned	-0,287	0,028
2 måneder	-0,304	0,019
3 måneder	-0,154	0,023
4 måneder	-0,167	0,025
5 måneder	-0,108	0,028
6 måneder	-0,153	0,033
6-12 måneder	-0,099	0,021
Over 12 måneder	-0,503	0,036
Diagnose		
Allment	ref.	
Blod	-0,341	0,079
Fordøyelsesorganer	0,215	0,050
Øye	-0,290	0,086
Øre	-0,359	0,078
Hjerte- karsystem	-0,433	0,045
Muskel- skjelettsystemet	-0,081	0,041
Mangler diagnose	0,485	0,071
Nervesystemet	-0,390	0,048
Psykisk	-0,107	0,042
Luftveier	-0,249	0,050
Hud	-0,197	0,057
Endokrine, metablolske, ernæring	-0,283	0,063
Urinveier	-0,104	0,083
Kvinnelig kjønnsorganer	-0,025	0,073
Mannlige kjønnsorganer	0,243	0,144
Historie i Aetats registre		
Registrert som yrkeshemmet	-0,495	0,027
Ikke registrert som arbeidsledig	-0,043	0,045
1 måned	-0,048	0,057
2 måneder	-0,071	0,061
3 måneder	ref.	
4 måneder	-0,021	0,065
5 måneder	-0,054	0,068
6-12 måneder	-0,068	0,050
Over 12 måneder	-0,429	0,049
Demografiske kjennetegn		
Kvinne	0,006	0,012
Ikke-vestlig innvandrer	-0,009	0,043
Grunnskole	0,015	0,023
Videregående nivå 1	0,013	0,021
Videregående nivå 2	0,023	0,022
Videregående allmenne fag	ref.	
Høyskole/ universitet under 4 år	0,058	0,025
Universitet 4 år +	0,003	0,023
Mangler utdanning	0,076	0,047
Oslo, Akershus	ref.	

Østfold, Hedmark, Oppland	-0,047	0,022
Buskerud, Vestfold, Telemark, Agder	-0,026	0,021
Rogaland, Hordaland	-0,006	0,022
Sogn og fjord,, Møre og Romsdal, Trøndelag	-0,027	0,020
Nordland, Troms, Finnmark	-0,017	0,022
under 26 år	-0,032	0,025
26-35 år	-0,025	0,020
36-45 år	-0,009	0,020
46-50 år	ref.	
51-55 år	0,010	0,023
56-57 år	-0,069	0,035
58-59 år	0,039	0,036
60-61 år	-0,028	0,037
62-63 år	0,006	0,037
64-65 år	0,054	0,038
Over 65 år	0,032	0,038

Publikasjoner fra Frischsenteret

Alle publikasjoner er tilgjengelig i Pdf-format på : www.frisch.uio.no

Rapporter

1/1999	**Arbeidsledighet, arbeidsmarkedspolitikk og jobbsøking i Norge**	Knut Røed, Hege Torp, Tom Erik Aabø
2/1999	**Egenskaper ved tildelingsformer for nasjonale klimagasskvoter**	Rolf Golombek, Michael Hoel, Snorre Kverndokk, Ove Wolfgang
3/1999	**Regionale virkninger av økte elektrisitetspriser til kraftkrevende industri**	Nils-Henrik M. von der Fehr, Trond Hjørungdal
4/1999	**Bedriftsnedleggelse og klimakvoter i norsk industri**	Rolf Golombek, Arvid Raknerud
5/1999	**Utdanning og livsinntekt i Norge**	Oddbjørn Raaum, Tom Erik Aabø, Thomas Karterud
1/2000	**Hvem er de ledige? En økonometrisk analyse av arbeidsledighetens sammensetning i Norge på 1990-tallet**	Morten Nordberg
2/2000	**Effektivitet i pleie- og omsorgssektoren**	Dag F. Edvardsen, Finn R. Førsund, Eline Aas
3/2000	**Norge i liberalisert europeisk energimarked**	Finn Roar Aune, Rolf Golombek, Knut Einar Rosendahl, Sverre A.C. Kittelsen
4/2000	**Hvem vil og hvem får delta? Analyser av rekruttering og utvelgelse av deltakere til arbeidsmarkedstiltak i Norge på 1990-tallet**	Knut Røed, Hege Torp, Irene Tuveng, Tao Zhang
5/2000	**Deregulering av det vest-europeiske gassmarkedet - korttidseffekter**	Rolf Golombek, Sverre A.C. Kittelsen, Ove Wolfgang
6/2000	**Oversikt over litteratur om svart arbeid og skatteunndragelser**	Erling Eide
7/2000	**Arbeidstilbud i vedvarende gode tider**	Christian Brinch
8/2000	**Miljøreguleringer av norsk treforedlingsindustri**	Rolf Golombek, Arent Greve, Ken Harris
1/2001	**Analyse av inntektsfordeling og inntektsulikhet basert på registerdata. En kartlegging av muligheter og begrensninger**	Remy Åserud

2/2001	**Miljøvirkninger av norsk eksport av gass og gasskraft**	Finn Roar Aune, Rolf Golombek, Sverre A.C. Kittelsen, Knut Einar Rosendahl
3/2001	**De statlige høgskolene som produsenter: Ressursbruk og resultater 1994-1999**	Dag Fjeld Edvardsen, Finn R. Førsund
4/2001	**Ragnar Frisch's bibliography**	Kåre Edvardsen
5/2001	**Tidlig arbeidsledighet og marginalisering**	Christer Af Geijerstad
1/2002	**En studie av fattigdom basert på registerdata**	Taryn Ann Galloway
2/2002	**Utstøting fra arbeidsmarkedet og tiltaksapparatets rolle**	Morten Nordberg, Knut Røed
3/2002	**Svart arbeid fra 1980 til 2001**	Tone Ognedal, Harald Goldstein, Wiljar G. Hansen, Steinar Strøm

Arbeidsnotater

1/1999	**Kan markedskreftene temmes i lønnsdannelsen?**	Colin Forthun
2/1999	**Inntektseffekter av utdanning i Norge – en litteraturoversikt**	Oddbjørn Raaum
1/2000	**Empirical Specification of the Model in "Early Retirement and Economic Incentives"**	Erik Hernæs, Steinar Strøm
2/2000	**Forholdene på arbeidsmarkedet, økonomiske incentiver og risikoen for å bli yrkeshemmet**	Christian L. Wold Eide
3/2000	**Koordinering av inntektsoppgjørene i Norge og Sverige 1961-1999**	Bergljot Bjørnson Barkbu
4/2000	**Insentivvirkninger av skatte- og pensjonsregler**	Fredrik Haugen
5/2000	**Dynamisk arbeidstilbud**	Merethe Nordling
1/2001	**LIBEMOD – LIBEralisation MODel for the European Energy Markets: A Technical Description**	Finn Roar Aune, Rolf Golombek, Sverre A.C. Kittelsen, Ove Wolfgang
1/2002	**Forklaringer på forskjeller i effektivitet**	Finn R. Førsund, Dag Fjeld Edvardsen

Memoranda

Serien publiseres av Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Frischsenteret. Listen under omfatter kun memoranda tilknyttet prosjekter på Frischsenteret. En komplett oversikt over memoranda finnes på www.sv.uio.no/sosoek/memo/.

3/1999	**The Economics of Screening Programs**	Steinar Strøm
7/1999	**What hides behind the rate of unemployment? Micro evidence from Norway**	Knut Røed, Tao Zhang
9/1999	**Monte Carlo Simulations of DEA Efficiency Measures and Hypothesis Tests**	Sverre A.C. Kittelsen
11/1999	**Efficiency and Productivity of Norwegian Colleges**	Finn R. Førsund, Kjell Ove Kalhagen
13/1999	**Do subsidies to commercial R&D reduce market failures? Microeconometric evaluation studies**	Tor Jakob Klette, Jarle Møen, Zvi Griliches
14/1999	**Unemployment Duration in a Non-Stationary Macroeconomic Environment**	Knut Røed, Tao Zhang
16/1999	**The effect of schooling on earnings: The role of family background studied by a large sample of Norwegian twins**	Oddbjørn Raaum, Tom Erik Aabø
17/1999	**Early Retirement and Economic Incentives**	Erik Hernæs, Marte Sollie, Steinar Strøm
18/1999	**Fewer in Number but Harder to Employ: Incidence and Duration of Unemployment in an Economic Upswing**	Erik Hernæs
19/1999	**Progressiv Taxes and the Labour Market**	Knut Røed, Steinar Strøm
22/1999	**Inequality, Social Insurance and Redistribution**	Karl Ove Moene, Michael Wallerstein
24/1999	**Do Voluntary Agreements Lead to Cost Efficiency**	Rolf Golombek, Espen R. Moen
25/1999	**Rent Grabbing and Russia's Economic Collapse**	Sheetal K. Chand and Karl Ove Moene
28/1999	**The role of foreign ownership in domestic environmental regulation under asymmetric infortmation**	Jon Vislie
29/1999	**Labor unions versus individualized bargaining with heterogeneous labor**	Jon Strand
32/1999	**Efficiency in the Provision of Municipal Nursing – and**	Espen Erlandsen, Finn R.

	Home-Care Services: The Norwegian Experience	Førsund
33/1999	**Effects of Progressive Taxes under Decentralized Bargaining and Heterogeneous Labor**	Jon Strand
34/1999	**Reflections on Abatement Modelling**	Ove Wolfgang
35/1999	**Crime Induced Poverty Traps**	Halvor Mehlum, Karl Ove Moene, Ragnar Torvik
36/1999	**Statistical Discrimination and the Returns to Human Capital and Credentials**	Christian Brinch
38/1999	**Relative Unemployment Rates and Skill-Biased Technological Change**	Knut Røed
2/2000	**Married Men and Early Retirement Under the AFP Scheme**	Ole J. Røgeberg
4/2000	**Family Labor Supply when the Husband is Eligible for Early Retirement: Some Empirical Evidences**	Jia Zhiyang
5/2000	**Earnings Assimilation of Immigrants in Norway - A Reappraisal**	Pål Longva, Oddbjørn Raaum
9/2000	**Influencing bureaucratic Decisions**	Nils-Henrik von der Fehr, Lone Semmingsen
13/2000	**Family Labour Supply when the Husband is Eligible for Early Retirement**	Erik Hernæs, Steinar Strøm
15/2000	**Labour Market Transitions and Economic Incentives**	Knut Røed, Tao Zhang
16/2000	**Transboundary environmental problems with a mobile population: is there a need for a central policy**	Michael Hoel, Perry Shapiro
19/2000	**Have the Relative Employment Prospects for the Low-Skilled Deteriorated After All?**	Knut Røed, Morten Nordberg
23/2000	**A Note on the Weibull Distribution and Time Aggregation Bias**	Knut Røed, Tao Zhang
24/2000	**On The Origins of Data Envelopment Analysis**	Finn R. Førsund, Nikias Sarafoglou
27/2000	**Predator or Prey? Parasitic enterprises in economic development**	Halvor Mehlum, Karl Ove Moene, Ragnar Torvik
31/2000	**Genetic testing when there is a mix of public and private health insurance**	Michael Hoel, Tor Iversen
33/2000	**Competitive effort and employment determination with team production**	Jon Strand

34/2000	**CO2 mitigation costs and ancillary benefits in the Nordic countries, the UK and Ireland: A survey**	Snorre Kverndokk, Knut Einar Rosendahl
35/2000	**Tax distortions, household production and black market work**	Jon Strand
36/2000	**A turning point in the development of Norwegian economics - the establishment of the University Institute of Economics in 1932**	Olav Bjerkholt
40/2000	**Health Insurance: Treatment vs. Compensation**	Geir B. Asheim, Anne Wenche Emblem, Tore Nilssen
41/2000	**Private health care as a supplement to a public health system with waiting time for treatment**	Michael Hoel, Erik Magnus Sæther
11/2001	**Wage coordination and unemployment dynamics in Norway and Sweden**	Bergljot Bjørnson Barkbu, Ragnar Nymoen, Knut Røed
12/2001	**Temporary Layoffs and the Duration of Unemployment**	Knut Røed, Morten Nordberg
14/2001	**Liberalising the Energy Markets of Western Europe - A Computable Equilibrium Model Approach**	Finn Roar Aune, Rolf Golombek, Sverre A.C. Kittelsen, Knut Einar Rosendahl
23/2001	**Eco-Correlation in Acidification Scenarios**	Ove Wolfgang
24/2001	**Errors in Survey Based Quality Evaluation Variables in Efficiency Models of Primary Care Physicians**	Sverre A.C. Kittelsen, Guri Galtung Kjæserud, Odd Jarle Kvamme
26/2001	**Climate policies and induced technological change: Which to choose the carrot or the stick?**	Snorre Kverndokk, Knut Einar Rosendahl, Tom Rutherford
30/2001	**Cost-effective Abatement of Ground-level Ozone in Cities and for larger Regions: Implication of Non-monotonicity**	Ove Wolfgang
33/2001	**Labour Supply Effects of an Early Retirement Programme**	Christian Brinch, Erik Hernæs, Steinar Strøm
34/2001	**The Compensation Mechanism in the RAINS Model: The Norwegian Targets for Acidification**	Finn R. Førsund, Ove Wolfgang
35/2001	**International Benchmarking of Electricity Distribution Utilities**	Finn R. Førsund, Dag Fjeld Edvardsen
36/2001	**The neighbourhood is not what it used to be: Has there been equalisation of opportunity across families and communities in Norway?**	Oddbjørn Raaum, Kjell G. Salvanes, Erik O. Sørensen
3/2002	**Explaining Variations in Wage Curves: Theory and**	Erling Barth, Bernt Bratsberg,

	Evidence	Robin A. Naylor, Oddbjørn Raaum
6/2002	**The Duration and Outcome of Unemployment Spells- The role of Economic Incentives**	Knut Røed, Tao Zhang

Frischsenteret

Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning er en uavhengig stiftelse opprettet av Universitetet i Oslo. Frischsenteret utfører samfunnsøkonomisk forskning i samarbeid med Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo. Forskningsprosjektene er i hovedsak finansiert av Norges forskningsråd, departementer og internasjonale organisasjoner. De fleste prosjektene utføres i samarbeid mellom Frischsenteret og forskere ved andre norske og utenlandske forskningsinstitusjoner.

Frischsenteret
Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Tlf: 22958810
Fax: 22958825
frisch@frisch.uio.no
www.frisch.uio.no